

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue Özel Sayı 1 (Ekim/October 2023), s. 1630-1659.
Geliş Tarihi-Received: 14.10.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 27.10.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1375846

Türk Dünyası Evlenme Ritüellerinde Akrabalık, Yakınlık Kurma ve Yabancılık Gidermeyi Amaçlayan Yeme-İçme Ritleri

Eating and Drinking Rites Aiming to Establish Kinship, Establishing Closeness and Eliminating Strangeness in Turkish World Marriage Rituals

Rahime DEVECİ*

Öz

Ritüeller, doğal durumları kültürel ajanlarla etkileyerek istenilen amaçlar doğrultusunda değiştirmek üzere başvurulan sembolik eylemlerdir. Geçiş dönemlerinden biri olan evlenme ritüelleri de birçok amacı olan ve bunları dramatik eylemlerle gerçekleştiren kalıplaşmış sembolik davranış örüntüleridir. Evlilik kurumunun gereklerini teatral gösterimlerle sahneleyerek gerçekleştiren evlenme ritüellerinin önemli amaçlarından biri de oğlan ve kız, onların aileleri, yakınları hatta iki köy, iki mahalle arasında yakınlık, akrabalık bağı tesis etmek, yabancılığı gidermek ve çatışmaları önlemektir. Ritüellerde amaçlanan durumlar eylemlerle birlikte çeşitli araçlar kullanılarak gerçekleştirilir. Bu çalışmada söz konusu amacı gerçekleştirmek için kullanılan pek çok araçtan birinin de yiyecek-içecek olduğu; birlikte yeme-içme ya da yiyecek-içeceği hediye etme yoluyla taraflar arasında yakınlık bağı oluşturulduğu ileri sürülmektedir. Çalışma, birlikte yeme-içme ve yiyecek-içecek verip alma yoluyla akrabalık, yakınlık tesis etme, yabancılığı giderme ve çatışmaları önlemeyi amaç edinen ritleri incelemeyi ve mezkûr amacın gerçekleştirilme biçimlerinin Türk Dünyası evlenme ritüellerindeki görünümünü ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda yemek üzerinden akrabalık tesis edilen ritlerin tasviri, evlenme ritüelleri bütünlüğü içindeki yeri, akrabalık tesis edilen kişiler ve yiyecek ve içeceklerin tür ve özellikleri üzerinde durulmuştur. Söz konusu amaç için bir araç işlevi yerine getiren ritüelistik yeme-içme eylemiyle sıradan olanın ayırt edilmesi, ritüelistik yeme-içmenin karakteristik niteliklerinin tespit edilmesi üzerinde durulan diğer hususlardır. Çalışma, literatür taramasına dayalıdır. Bu bağlamda konuyla ilgili tarihi ve güncel kaynaklar taranarak elde edilen veriler doküman analizi tekniğiyle değerlendirilmiştir. Çalışma, Türk dünyası evlenme ritüellerinin genelinde; kız istemeden başlayarak düğün sonrası sürece kadar uzayan süreçte yabancı iki kişinin, iki ailenin, iki soyun birbirine akrabalık bağı ile bağlanmasını sağlamak için yeme-içme ritlerinin etkili bir araç olarak kullanıldığı sonucunu ortaya koymuştur. Söz konusu ritüel yeme-içme eylemlerini sıradan olandan ayıran temel özelliklerin ritüelin nesnesi olan yiyecek-içeceklerin hazırlanması, takdimi, taşınması ve tüketilmesinin geleneğin belirlediği belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmesi olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte ritüel değeri olan yiyecek-içeecklere kutsallık ve olağandışı etki atfetme onu sıradan olandan ayırma noktasında önemli bir diğer husus olarak dikkat çekmektedir. Söz konusu amacı gerçekleştiren ritüel yeme-içme uygulamalarının iki şekilde işlerlik gösterdiği görülmüştür. Birincisi sempati büyülerinin temas ilkesine göre işlerlik gösteren birlikte yeme-içmedir. Dahası temas ilkesinin

* Dr., e-posta: rahimeozdogan1@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5178-0519.

bariz görüldüğü pek çok örnekte içeceğe veya yiyeceğe tükürme ve aynı kaptan yemek-içmek pratiklerinin uygulandığı görülmüştür. İkinci yönün ise yiyecek-içeceğin kim tarafından temin edildiği noktasında belirginleşen hediyeleşme olgusunun mistik anlamı çerçevesinde işlerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evlenme ritüelleri, yakınlık-akrabalık kurma, yeme-içme ritleri.

Abstract

Rituals are symbolic actions used to change natural situations for desired purposes by influencing them with cultural agents. Marriage rituals, which are one of the transition periods, are stereotyped symbolic behavior patterns that have many purposes and realize them with dramatic actions. One of the important purposes of marriage rituals, which fulfill the requirements of the institution of marriage by staging them with theatrical performances, is to establish closeness and kinship ties between the boy and the girl, their families, their relatives, even between two villages, two neighborhoods, to eliminate alienation and to prevent conflicts. In rituals, the situations aimed at are realized using various tools along with actions. In this study, one of the many tools used to achieve this goal is food and beverages; It is claimed that a bond of closeness is created between the parties by eating and drinking together or gifting food and beverages. The study aimed to examine the rituals that aim to establish kinship, closeness, eliminate alienation and prevent conflicts through eating and drinking together and giving and receiving food and beverages, and to reveal the appearance of the ways in which the said purpose is realized in the marriage rituals of the Turkish World. For this purpose, the description of the rites that establish kinship through food, its place in the unity of marriage rituals, the people with whom kinship is established, and the types and characteristics of food and beverages are emphasized. Other issues that are emphasized are distinguishing the ritualistic act of eating and drinking, which serves as a tool for the purpose in question, from the ordinary, and determining the characteristic qualities of ritualistic eating and drinking. The study is based on literature review. In this context, the data obtained by scanning historical and current sources on the subject were evaluated using the document analysis technique. The study covers the marriage rituals of the Turkish world in general; It has been concluded that eating and drinking rituals are used as an effective tool to ensure that two strangers, two families, two lineages are connected to each other with kinship ties, starting from the girl's unwillingness to continue until after the wedding. It has been determined that the main features that distinguish these ritual eating and drinking activities from ordinary ones are that the preparation, presentation, transportation and consumption of food and beverages, which are the objects of the ritual, are carried out within the framework of certain rules determined by tradition. However, attributing sanctity and extraordinary effects to foods and beverages with ritual value attracts attention as another important point in distinguishing them from ordinary ones. It has been observed that ritual eating and drinking practices that achieve this purpose work in two ways. The first is eating and drinking together, which works according to the contact principle of sympathy spells. Moreover, in many examples where the principle of contact is evident, practices of spitting into beverages or food and eating and drinking from the same container have been observed. It has been determined that the second aspect operates within the framework of the mystical meaning of the gift-giving phenomenon, which becomes evident in terms of who provides the food and beverages.

Keywords: Marriage rituals, establishing closeness, eating and drinking rituals.

Giriş

Ritüellerin din, sosyoloji, antropoloji, kültür bilimi gibi farklı yaklaşımların bakış açısından birbirinden farklı ve bilim alanının ritüelin ne olduğu kabulü doğrultusunda şekillenen çok sayıda tanımı yapılmıştır. Büyüsel uygulamalar ile eşitlenen yaklaşıma göre ritüel, istenilen sonucu meydana getirmenin araçları olarak görülür ve “sembolik hareketlerle, sembolik objeler kullanılarak insanların, hayvanların ve bitkilerin döl yeteneklerini arttırmak, hastalıkları iyileştirmek, belaları engellemek, savaşlarda galip olmak, kadın ve erkeği erginlemek, lider seçmek, mevsimlerin, avın ve tarımın başarısını kesin kılmak gibi nedenlerle icra edilir” (Turner, 1982, s. 31). Aynı yaklaşımı benimseyen Charles Winick (1970, s. 460-461), ritüeli şu şekilde tanımlamaktadır: “Özel sözcük biçimleriyle veya özel gizli bir sözcükle gerçekleştirilen ve genellikle önemli durum veya

eylemlerle bağlantılı olan tören veya işlemler sistemi; teknolojik rutinle bağlantılı olmayan, gizemli varlıklara ve güçlere göndermede bulunan durumlar için önceden belirlenmiş kalıp davranış; genellikle inanç veya büyüü içeren ve geleneklerce oluşturulmuş bir dizini izleyen eylemler serisi”.

Ritüeller istenilen sonucu meydana getirmek için temsil yöntemini kullanır. Èmile Durkheim (2011, s. 503-505)'a göre ritüeller, bir temsildir; hedefi, geçmişi hatırlatmaktan ve bir şekilde gerçek dramatik temsiller vasıtasıyla onu bugün hâline getirmektir. Temsil etme yöntemi, tabiatın akışına etki eden en azından etki ettiğine inanılan hususi bir tür teşkil eden dramalardır. Benzer şekilde Roy A. Rappaport (2003, s. 396)'a göre ritüel, yazıya geçmemiş hiç değişmeyen ifadelerin ve belirli şekildeki hareketlerin kesin sıralarla oyuncular tarafından ortaya konulmasıdır. Temsil ortaya konulan uygulamanın bir görünüşüdür; eğer gösteri yoksa ritüel de yoktur.

“Doğum, ergenlik, evlilik ve ölüm gibi olaylara eşlik eden ve onları dramatize ederek kişinin sosyal yaşamının bir aşamasından diğerine geçişini kültürel olarak işaretleyen” (Morris, 2004, s. 392) ve “bu geçişi sağlayan süreç” (Gennep, 1960, s. 3) olarak tanımlanan geçiş ritüelleri (rites de passage, rites of passage) eski bir durumdan yenisine geri dönüşü olmayan bir dönüşümü gerçekleştirir; bekâr insanları eşe, çocukları yetişkin duruma, çocuksuz insanları ebeveyn, yaşayan insanları ölü atalara dönüştürür. Ritüel geçişin etkisi hem geçişe maruz kalan bireyleri hem de bunları uygulayan toplulukları dönüştürmektedir. Geçiş ritüelleri, bir dönüşümü kabul etmek veya etkilemek için stilize edilmiş ve yoğunlaştırılmış eylemlerdir. Bir dönüşüm, sadece herhangi bir değişim değil, aynı zamanda önemli bir başkalaşmadır (Grimes, 2000, s. 104). Evlilik; “temelde aile olarak tanımlanan birimi oluşturmak ve türün üremesini düzenli, toplumca kabul edilebilir olan ve onaylanan, atışmaya yol açmayan bir biçimde temin etmeye yarayan, iki karşı cins arasında kurulan cinsel ve ekonomik birlik” (Emiroğlu ve Aydın, 2003, s. 293) olarak tanımlanır. Evlilik kurumu ve onunla ilişkili aile biriminin oluşturulması temel amacına yönelik gerçekleştirilen ritüeller; yapılacak olan evliliğin çevreye duyurulması ve toplum tarafından kabul görmesini sağlama amacı ve ritüel özneleri olan bireylerin yeni rol ve statülerine geçişteki sıkıntılarını, sevinçlerini paylaşma arzusuyla yerine getirilir. Söz konusu ritüeller, “iki gencin yaşam kaderlerini birleştirmeleri açısından bireylik davranışları, yeni bir hısımlık bağlantısının kurulması yönüyle aileler arası ilişkileri, iki tarafın akraba, dost komşu çevrelerinin katılmasını yasa kıldığına göre de topluluk gösterileri içine alır” (Boratav, 1999, s. 167).

Evlenme ritüelleri, salt eğlenceden ibaret gösteriler değildir. Aksine ritüel süreç içinde yer alan her bir uygulama, evlilik kurumundan beklenen amaçları sembolik temsiller yoluyla gerçekleştirmeye yönelik birer araçtır. Bu ritüel süreçte bolluk, bereket, bol zürriyet, saadet, huzur vb. amaçlar için gerçekleştirilen çeşitli ritlerle birlikte karı-koca olacak erkek ve kadın, onların aileleri ve yakınları arasında akrabalık, yakınlık bağı kurmayı amaç edinen ritler de icra edilir. Öyle ki evlenme ritüelleri dizisinin bir bölümünü karşılayan “düğün” sözcüğü ilk anlamı ile bağlama, bağlanma demektir; “düğüm”, düğme kelimelerinden türetilen “düg-“ fiil kökünden türemiştir. Ayrıca gelinle güveyin ana babalarının ve yakın akrabalarının birbirlerine verdikleri ad olarak kullanılan “dünür” sözü de aynı “düg-“ kökünden türemiştir. Evlenme olayının kapsadığı töre ve törenler, gelin ve güveyi ve onların ailelerini birbirine, birtakım anlaşmalardan geçerek, karşılıklı mal, para, eşya alışverişleriyle bağlama ve böylece hısımlık kurumunu pekiştirme amacını güttükleri için eskiden bu töre ve törenlerin tümü birden düğün kelimesi ile gösterilmiştir (Boratav, 1999, s. 169). Lvova vd (2013, s. 214)'nin de ifade ettiği üzere: “Kan bağı olmaksızın, ömür boyu iki soyun birbirine yabancı olduğu “düğün” ritüelinin anlamı da çeşitli hediye, değişim, ikram gibi çok sayıdaki sembolik hareket ve

araç yardımıyla bu anlayışı ortadan kaldırmaya yöneliktir". Geleneksel topluma göre evlilik, sadece evlenen kadın ve erkeği etkileyen bir olay değil; iki aileyi, hatta bütün toplumu ilgilendiren bir olay olarak kabul edilir (Erkul, 2002, s. 90). Bu nedenle bağlamayı, yakınlaştırmayı amaçlayan ritlerin hedefinde sadece çocukları evlenen iki aile değil, onların uzak, yakın bütün çevresi de vardır. Kız isteme ritüelinden başlayarak düğün sonrası sürece kadar uzayan evlenme ritüellerinin temel amaçlarından biri de yabancı iki kişinin, iki ailenin, iki soyun birbirine akrabalık bağı ile bağlanmasını sağlamaktır (Deveci, 2021, s. 899-900).

Ritüeller, amaçlarını gerçekleştirebilmek için birtakım objeleri ve eylemleri araç olarak kullanır. Victor Turner (2018, s. 26-27) 'a göre: "Ritüel bağlamlarda kullanılan hemen hemen her nesne; jest, şarkı, dua, mekân ve zaman birimi gibi her unsur genel kabule uygun olarak, kendisinden başka bir şeyi temsil eder, görüldüğünden fazlasıdır, ritüellere temel oluşturan pek çok fikre ışık tutarlar. Duyularla algılanabilen fenomenlerin bilinen dünyasını bilinmeyen ve görülmeyen bölgesi ile bağlantılandırır; gizemli olanı anlaşılır kılarlar". Bu semboller, kendilerini ifade etmek ya hiç ya da çok az söz dizimi olan sözcük dizileri gibidirler ve algılanabilir, nesnelleştirilmiş bütünleşme duygusunun dışı vurumu, bir başka ifadeyle temel işlevleri görünmez varlık ya da nesnelere temsil etmek yoluyla, mevcudiyetlerine bir kesinlik kazandırır (Lévy-Bruhl, 2016, s. 169).

İnsanlar, pek çok şeye olduğu gibi yiyecek ve içecekler de kendinin ötesinde anlam ve işlevler yükler. Judith Goode (2005, s. 233)'nin belirttiği üzere yemek, kültür içinde gizli ve sosyal semboller içeren bir unsurdur. Lévi-Strauss yemek ve dil düzeninin, tarım teknolojisi, iş bölümü, cinsel iktidar, savaşçılık, akrabalık, ittifaklar, inançlar ve kavramlarla değerleri yansıtmalarının örneklerini verir (Emiroğlu, 2003, s. 915). Yemeğin kültürel yapı içerisinde temsil ettiği sembolik anlamlar ve işlevler en fazla ritüellerde görünür olmaktadır. Yeme-içme ve yiyecek-içecek, ritüellere eşlik eden ve ritüel bağlamlarda çok boyutlu ve simgesel anlamlar içeren bir unsur olmakta, ritüelin amaçlarının gerçekleştirilmesinde başat rollerden birini üstlenmektedir. Ritüel bağlamlarda bazen yemek yeme eylemi bazen de yiyecek ve içecek türlerinin kendileri göstergeye dönüşür ve ritüellerin amaçladığı eylemlerin birer aracı hâline gelirler.

Evlenme ritüellerinde yiyecek ve içecek kullanılarak icra edilen ritlerin araç olduğu önemli bir husus birleşme, akrabalık oluşturma, yakınlık sağlama ve çatışmaları önleme durumlarına ilişkindir. Arnold Van Gennep (1960, s. 128)'in belirttiği üzere, aynı yemekten veya aynı tabaktan yemek yemek en sık uygulanan birleştirme ritidir. Çünkü yemeğin vücutlara girerek aynı öze katılma durumunu meydana getirerek üyeler arasında kutsal bir bağ kurduğu (Freud, 2016, s. 190) düşünülmektedir. Durkheim (2011, s. 457)'in işaret ettiği üzere birçok toplumda, ortak olarak yenilen yemeğin, yemeğe katılanlar arasında suni bir akrabalık yaratacağına inanılır. Akriba, aynı etten veya kandan meydana gelen varlıklardır ve yiyecek bedeninin özünü sürekli olarak yenilediği için, paylaşılan yiyecek ortak köken gibi aynı etkiyi yaratabilir. Robertson Smith, tanrıların ekmeği insanlarla bölüşmelerini arkadaşlığın ve karşılıklı toplumsal yükümlülüklerin bir simgesi ve doğrulanması olarak görmüştür (Mintz, 1997, s. 37). "Yemeği paylaşan bütün kişiler kardeştir. Bu ortak edimin içerisindekilerin hepsi arkadaşlık ve kardeşliğin bütün sorumluluklarını açık bir şekilde kabul ederler. Birlikte yemek yemeyenler ise birbirine yabancıdır ve aralarında bağ ve karşılıklı toplumsal ödevler yoktur" (Smith, 1889, s. 247). Robertson Smith, (Reed, 2012, s.236) bu konuda ayrıca şunları kaydetmektedir: "Araplara göre, çölde karşılaşan bir yabancı, doğal düşman sayılır; kendisine yapılacak saldırıya karşı yumruğundan başka bir şeyi yoktur. Kanı dökülürse kabilesi onun öcünü alacaktır. Ama o adamla küçücük bir yiyeceği paylaşırsam, artık ondan korkmam; aramızda antlaşma olur ve yalnızca bana zarar

vermemekle kalmaz kardeşiymişim gibi bana yardım etmek ve beni savunmakla da yükümlüdür”.

Türk kültüründe bu düşünce “tuz-ekmek hakkı” deyiimiyle somutlaşmıştır. Deyimin anlamını Şükrü Elçin (1966, s. 165) şöyle açıklar: “Birbirlerini tanımayan iki kişi bir münasebetle birbirlerinin ekmeklerini, yemeklerini yerler. Aynı sofradan alınan nasiple ikram edilenin minneti, onlara bütün bir ömür unutulmayacak samimiyetin ve dostluğun kapılarını açar. Bu samimiyet ve dostluk onları bir kalp yapar. Artık birbirlerine kötülük edemezler. Karşılıklı itimadın ve civanmertliğin asil bir örneği olan bu ruh ve fikir birliği bir “yemin” hükmünde ve değerindeki hüviyetiyle kutsallaşır”.

Bu durum, yiyecek paylaşımının kan bağı olmayan kişiler arasında akrabalık oluşturmayı amaçlayan ritüellerin bir parçası olmasını sağlamıştır. Örneğin “Alevi topluluklarında dedenin önünde yapılan bir törenle kardeşlik hâli” (Emiroğlu ve Aydın, 2003, s. 917) olarak tanımlanan musahiplik (yol kardeşliği) yani kan bağı olmadan kardeş olma ritüelinde kardeş olacak kişilerin yiyecek-içecek paylaşmaları ritüelin bir parçasını oluşturur. Musahip olma ritüelinin yemek paylaşma bölümüne bir örnek şöyle tasvir edilir: “Bir hizmetçi tepsi içinde yürek, bal ve süt getirir. Dede, yüreği dört parçaya böler ve kardeş olacak her bir kişiye birer parça verir. Dede sonra hepsine süt verir. Sütleri de değiştirerek içerler son olarak dede her birinin ağzına bir kaşık bal verir” (Ersal, 2011, s. 1104). Karşılıklı iki kişinin ömür boyu dost kardeş olmalarını tesis eden kan kardeşliği töreninde de iki kişinin kanlarını karıştırmak suretiyle kardeş olmaları için birbirlerinin kanını bir içkiye karıştırarak içmeleri söz konusudur (Durmuş, 2011, s. 101). Görülüyor ki yiyecek-içecek paylaşımı kan bağı olmayan kişiler arasında akrabalık meydana getirme ritüellerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Birlikte yemek yemek-içmek ve yiyecek-içecek hediye etme yoluyla birleştirme, yakınlaştırma, çatışma önleme ve en önemlisi akrabalık ilişkisi tesis etme, evlenme ritüellerinde sık görülen bir durumdur. Nermin Erdentuğ (1968, s. 247)’un ifade ettiği üzere ziyafet, hemen çoğu insan toplumlarında görülen ve birleşmenin aleniliğini gösteren bir rittir. Ziyafet ayrıca eşlerin taraflarını bir araya getirerek baştan itibaren dostluk bağlarını kurar.

Yeme-içme evlenme ritüellerinin neredeyse her sahnesinde var olan bir durumdur. Burada hangi yeme-içmenin ritüel karakterli ve bahsi geçen amacı gerçekleştirmeye yönelik işleve sahip olduğu sorusu gündeme gelir. Yemeğin sembolik ya da metaforik anlamlarının analizi için başvurulan yöntemlerde anlamın, tekrarlayan analogiler ya da tekrarlayan metonimler sistemi içinde bulunduğu kabul edilir. Kelimelerin ne anlama geldiğini belirli bağlamlarda anladığımız gibi yemek kodlarının ne ifade ettiği de belli bağlamlar içinde ancak anlaşılır olur (Goody, 2013, s. 47). Bu bakış açısından yemeğin bir ritüel unsuru olarak hangi işlevi yerine getirdiği ve ne anlama geldiği bağlamsal analizle mümkündür. Söz konusu amacın gerçekleştirildiği ritlerde iki yöntemin tekrar ettiği dikkat çekmektedir. Birincisi, tarafların birlikte yeme-içmeleri daha bariz örneklerde aynı kaptan yeme-içme, içeceğe tükürme gibi eylemlerle ifadesini bulan temas etme yöntemidir. Bu yöntem, Tylor ve Frazer’ın sempati büyü türünün iki yasasından biri olan “yakınlık ya da bulaşma yasası”, Durkheim’in sirayet yasası adını verdiği esasa dayanmaktadır. Sirayet yasasına göre: Bir şeye etki eden bir etken, onunla herhangi bir yakınlık veya dayanışma ilişkisine sahip olan şeye de etki eder. Bunun içindir ki, parçayı etkileyen her şey, bütünü de etkiler; bir fert üzerinde icra edilen herhangi bir eylem, onun komşularına, akrabalarına ve bir şekilde onun müttefiki olan her şeye nakledilir. Bir durum, iyi ya da kötü bir nitelik, bulaşıcı bir şekilde bir nesneden, bu nesneyle bir kısım ilişkiye sahip olan bir diğerine iletilebilir (Durkheim 2011, s. 481). İkinci yönelim ise yiyecek ve içeceğin kim tarafından temin edildiği, getirildiği, kime ait olduğu belirleyiciliği doğrultusunda hediye olgusu çerçevesinde değerlendirilmelidir. “Hediye

eskiden sadece maddi bir değişim olarak görülmemektedir. Ruh (öz) ve değer, farklı görünümümlü olabilir veya hiçbir görünümüme sahip olmayabilir. Daha çok ruh değişimi diye değişimi, bütün tören geleneğinin temelini oluşturur” (Lvova vd., 2013b, s. 188-199). Armağan üzerine önemli tespitleri bulunan Marcell Mauss (2018, s. 109) ‘un ifade ettiği gibi “hediye, ticari değiş tokuştan tamamıyla farklı bir olgudur. Hediyenin amacı her şeyden önce manevidir. Bundan amaçlanan oyunun içindeki iki kişi arasında dostça bir duygu yaratmaktır.

Bu bakış açısıyla çalışmada; Türk dünyasının Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Uygur, Kosova, Üsküp, Dobruca, Prizren, Gagavuz, Kaşkay, İstanköy, Altay, Tuva, Telengit, Dağıstan, Ahıska, Kerkük, Yakutistan, Duha, Tataristan ve Kuzey Kıbrıs bölgelerinden elde edilen kaynaklara dayanarak başlangıcından sonuna kadar belirli bir sistem içinde gerçekleştirilen evlenme ritüellerinde yakınlık oluşturma, akrabalık tesis etme, çatışma önleme, yabancılık giderme ve bağ kurma amaçlarını gerçekleştirmek üzere, yeme-içme ve/veya yiyecek hediye etme araçları kullanılarak performe edilen ritüel edimler incelenecektir.

Oğlan ve Kız Aileleri Arasında Akrabalık Kurmayı Amaçlayan Yeme-İçme Ritleri

Geleneksel Türk toplumunda evlilik, sadece karşı cinsten iki bireyin karı-kocalık ilişkisiyle oluşturduğu bir birlikteliği değil; aynı zamanda çocukları evlenen iki ailenin dünür olması şeklinde adlandırılan akrabalık sistemini de ifade etmektedir. Bu nedenle bağlamayı, yakınlıştırmayı amaçlayan ritlerin hedefinde çocukları evlenen iki aile hatta onların uzak, yakın bütün çevresi de vardır. Türk kültüründe çoğunlukla “dünürlüğe gitme” şeklinde adlandırılan kız isteme, kız ve oğlan ailelerini ritüel çerçevede karşı karşıya getiren ilk olaydır. Bu bağlamda iki taraf arasında akrabalık bağlarının kurulması yolunda atılmış ilk adım olan kız isteme ritüeli, daha çok iki taraf arasında akrabalık kurma isteğinin dile getirilmesini ifade eder. Nitekim bu ritüelde icra edilen kalıp sözlerde yaygın olarak “sizinle bir hımslık kurmak istiyoruz, siz ne diyorsunuz?” gibi ifadeler yer verilir. Bu aşamada yiyecek ve içecekler akrabalık ilişkisi kurmanın kabulü veya reddi anlamında bir sembol olarak işlev görür. Çoğunlukla oğlan tarafının yanlarında getirmiş olduğu yiyecek-içecek türü hediyelerin kabulü, bunların birlikte yenilmesi, içilmesi ya da kız tarafının çeşitli ikramları talep edilen akrabalık bağının kabul edildiğini, tersi durumların da kurulmak istenen bağın kabul edilmediğini gösterir. Mesela Radloff (1976, s. 175) Sibiry’a’dan adlı eserinde Altay Türklerine ait bir kız isteme ritüelini şöyle anlatır: “Kız istemeye gelenler yurda varmadan önce attan iner ve ağır ağır yaklaşırlar. Kapıdan girer girmez dururlar, bir kişi piposunu doldurur diğeri de süngerini ateşler. Bu şekilde kız babasına yaklaşırlar, önünde diz çökerek eğildikten sonra biri şu sözleri söyler:

Evinin eşiği önünde
Şimdi diz çöküyorum,
Senin evine geldim,
Baylığına sevindim.
Senin evine geldim,
Evinin başını istemek için.
Çözülmez bağlarla
Sağdıçlık bizi bağlasın;
Yanaklar nasıl ayrılmazsa,
Zırhun yakası nasıl kopmazsa,
Bizi de akrabalık bağlasın!
Kayın kabuğu katları gibi sağlam,

İnce çift dikiş gibi sık olsun!
 Niyetim bıçağın sapını istemektir!
 Kazanın kulpunu istemektir.
 Çoktan beri savaş sürdü,
 Dokuz nesli güreştirdi,
 Artık akrabalık kuralım,
 Bize cevap ver.

O bunları söylerken piposunu kızın babasına uzatır, dünürçülerden bir diğeri de teklifin kabul edildiğine işaret olmak üzere pipo alındığı takdirde yakmak üzere süngeri hazır tutar. Baba, talep kabul edilirse pipoyu alır ve ağzına götürürken dünürçüler tarafından pipo yakılır”.

Yine Altay Türklerinde kız isteme töreni esnasında oğlan tarafı, kız tarafına “dünürlerin tajuuru” adı verilen özel bir tulum getirir. Bu tulumu dokunmak akraba olmayı kabul etmek anlamına gelir. Kızın babası tulumu alırsa, arakayı bir bardağa süzüp saçı yaptıktan sonra eşine ve akrabalarına uzatır. Dünürler ancak bundan sonra evin saygın bölümüne geçebilirler (Lvova vd., 2013b, s. 187). Bu, akrabalığın kabulü anlamına gelir. Duha Türklerinde kız istemeye gidildiğinde damadın akrabaları, kızın babasına taze süt, peynir çeşitleri, pirinç, tütsü (ateşe artısı), tereyağı sunarlar; gelenek gereği baba verilenleri almaz, bu sefer yiyecekler anneye sunulur ve şöyle denir: “At kişneyerek tanışır/ İnsan konuşarak tanışır/ Bizim iki aile/ Böylece tanışmış olduk.” Kız tarafının yanıtı olumlu ise kızın annesi hediyeleri alır, değilse almaz. Kız tarafından da en yakın akrabaları toplanır. Misafirlere ikramlar sunar, yemekler hazırlanır (Azatkhan, 2019, s. 28). Çulımlar’dan kaydedilen buna benzer bir gelenek ise şöyledir: Dünür, kız istemeye giderken yanında Çin piposu ve tütünü götürür, geliş nedenini anlatır ve kısa süreliğine odadan ayrılır. Eğer geri geldiğinde piposunun hiç kullanılmadığını görürse ret cevabı aldığı anlar, yok eğer pipo kullanılmışsa gelinin kalım pazarlığını yapmaya başlar (Lvova vd. 2013a, s. 187).

Özbekistan’ın bazı köylerinde kız evi, razı olduklarını belirtmek için dünürçülerin önüne tereyağı koyar. Dünürçülerin bunu sonuna kadar yemesi şarttır (Rasulova, 2021, s. 418). Samsun ilinin Kavak ilçesinde oğlan evi, kız evine “afiyet” adı verilen ve içinde katmer, börek olan bir bohça götürür. Kız verilmeyecekse bu bohçayı açmaz, geri verir (Boz, 2020, s. 48). Bolu’da erkek tarafının getirdiği gözlemeler, istemeye olumlu bakıldığına işaret olarak kız tarafından alınır; olumsuz bakılıyor ise alınmaz. Ayrıca yemekte sofraya kaşık yerine kevgir konur (Eker, 1998, s. 20). Tokat’ta oğlan tarafı, kız istemeye poğça yapıp götürür. Kız tarafının kızı vermeye gönlü varsa poğçayı yer, yoksa yemez (Gülbaş, 2021, s. 52). Tatar Türklerinde aynı işlevi yerine getiren unsur ekme ve tuzdur. Oğlan yakınları kız istemeye giderken yanlarında ekme ve tuz götürürler. Kız tarafı olumlu ise oğlan tarafının getirdiklerini alıp yerine kendi tuz ve ekmeceklerini koyarlar (Çetin, 2005, s. 96).

Türk dünyasının pek çok yerinde kız isteme ritüellerinde kızın istenmesi ve karşı tarafın bunu kabul etmesi bir başka ifadeyle kızın verildiğinin sözlü olarak ifade edilmesinden sonra iki tarafın birlikte muhtelif yiyecekler yemesi veya bir şeyler içmesi aynı ritüel sahnede gerçekleşir ve bu durum akrabalığın tesis edilmesini sağlar. Örneğin Kırgızlarda oğlan tarafı kız istemeye giderken başta özel olarak hazırlanmış tandır ekmeği olmak üzere yanlarında çeşitli yiyecek götürürler. Kız istemeye ilgili yapılan teklif kabul edilirse getirilen ekme ev sahibi tarafından parçalanarak hep birlikte yenir (Polat, 2005, s. 56). Akrabalığın kabul edildiğini kız babası ve oğlan babasının birlikte tütün içmek şeklinde sembolize edildiği Tuva Türklerinde kız istemeye “çayı koparmak” adı verilir. Oğlan akrabaları çaydan bir parçayı tutup “çayı koparayım” diyerek kızın annesine

saygıyla sunar. Ardından tütünler içilir (Yeşil, 2014, s. 170). Kazaklarda kız verildi ise yani oğlan tarafının akrabalık kurma teklifi kabul edilirse, bunu ifade eden sembolik eylem kahve içmektir. Kız verilmedi ise misafirlere çay ikram edilir (Çetin, 2021, s. 280). Azerbaycan Nahcivan bölgesinde ise bu rite “şirin çay” adı verilir ve kız tarafı “evet” dedikten sonra iki aile özel bir şekilde hazırlanan çayı içerler (Mammadova, 2023, s. 323). “Gagavuzlarda erkeğin anne ve babası yanlarına şarap alıp kızı istemeye giderler. Uzun sohbet sonrasında kızı isterler. Kız tarafı evet dedikten sonra birlikte şarap içerek ilk baalantıyı yaparlar” (Kaya, 2001, s. 21). Denizli’de kız verilirse ilk olarak getirilen tatlılar yenir (Çelepi, 2017, s. 284). Güney köylerinde oğlan tarafından kız evine giden dünürçüler olumlu bir cevap almaları hâlinde kız evinde kahve içilir (Koşay, 1944, s. 62).

Bu aşamada ritüel yoluyla akrabalık bağı tesis etmenin bir diğer yönteminin tarafların şeker paylaşması şeklinde olduğu görülmektedir. Bölüşülen şekerler ya kız isteme esnasında ya da bir sonraki aşama olan söz kesme ritüelinde içilecek şerbetin hazırlanmasında kullanılmaktadır. Örnekler şöyledir: Türkmenistan’da görücüler kız istemeye bir sofraya bezinin içerisine ekme ve şekerlerin bulunduğu bir bohça ile giderler. Kız verilirse getirilen şekerin birazını alırlar ve kendi şekerlerinden biraz koyarak bohçayı geri verirler (Doğaner, 2006, s. 187). Azerbaycan’da, oğlan ailesi önceden hazırladığı kübik şekeri kız evine götürür. Şekeri kırarlar. Kırarken şekerin baş bölümünü bir kişi hızlıca alır ve kızın annesi kaçırın kişiye hediye vererek şekeri geri alır. Sonra kız evi oğlan evine bohça gönderdiğinde bu bölümü de bohçaya koyar. Bu şekeri küçük küçük parçalayıp kız evinde ikram edilen çaylara koyup ağızlarını tatlandırır. Başka bir gün kız ve oğlan aileleri kalan kübik şekeri küçük küçük kırıp akraba ve komşulara dağıtırlar (Sardarinia, 2016, s. 76). Hamid Zübeyr Koşay (1944, s. 19)’ın naklettiğine göre Denizli’de paylaşılacak olan nöbet şekerini gelinin başı üzerinde kırarlar. Aracı kişilerin kız istemeye gittiği Ankara’nın bazı yerlerinde kız verildikten sonra oğlan tarafının temsilcileri birtakım hediyelerle birlikte şeker de getirir. Şekere evvela örtü örtülür, sonra hoca şekere dua okur. Bu şekerle şerbet yapılır. Bir sürahi şerbet oğlan evine götürülür. Burada evvela kaynataya bir çevre bir bardak şerbet, sonra kaynanaya bir çevre bir bardak şerbet verilir. Sonra bir sürahi şerbet de oğlan tarafı kız tarafına gönderir. Şerbet dağıtanlara şerbet içenler bahşiş verir (Koşay, 1944, s. 12). Bu durum şerbet götürmek şeklinde de yapılabilir. Mesela Güneydeki Türkmenler arasında, oğlan evinden kız evine dünürçü giden kişiler yanlarında şerbet götürür. Kız evinin kararı olumlu olursa ikram edilen kahve içilir ve ardından da şerbet içilir. Olumsuz kararlarda kahve de şerbet de içilmez (Yalman, 2000 II, s. 213).

Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarını tanıdıklarını çağırarak sözle iyice pekiştirmelerine “söz kesme” adı verilir (Örnek, 2016, s. 265). Evlenme ritüelleri dizgesinin kız isteme ritüelinden sonraki safhası olan ve tarafların çok ciddi kararlar aldıkları söz kesme ritüelinde, Türk evlenme geleneklerinde önemli bir husus olan çeyiz, başlık parası, süt hakkı gibi meselelerde anlaşmaya varıldığı gibi ziynet eşyası, ev eşyası gibi alınacaklar, nişan ve düğünün ne şekilde yapılacağı gibi hususlarda da konuşulur ve anlaşma sağlanır. Söz konusu mevzular halledildikten sonra belirli bir kalıbı ve akışı olan ritüel süreç başlar. Burada ilk olarak kız isteme tekrarlanır. Geleneğe göre aile büyüğünün “verdim” demesinden sonra imam/hoca tarafından Nur Suresinin 32. ve 33. ayetlerinin okunmasını ve kurulacak ailenin mutlu, huzurlu, bereketli olmasının temenni edilmesini içeren “dualama” adı verilen uygulama icra edilir. Dualamanın bir parçası olmak üzere bahsi geçen ayetlerin okunmasından hemen sonra belirli bir içecek ve/veya yiyecek taraflarca yenilir ve/veya içilir. Bazen bu ritüel akışın içine kız ve oğlana söz yüzüklerinin takılması da ilave edilir. Dualama adı verilen safha özel bir zaman dilimi olarak tasavvur edilir. Pek çok örnekte görülebileceği üzere dualama esnasında hoca nikâhında olduğu gibi ellerin veya başka nesnelere bağlanması, düğümlemesi yasaktır.

Ayrıca ortamda düğümlü, bağlı şeylerin olmamasına dikkat edilir. Dahası kapı ve pencereler de bu esnada açılır. Söz kesme ritüelinin tamamında geçerli olmak üzere soğuk, acılı, ekşi yiyecek ve içeceklerin yenilip içilmemesi de yaygın görülen ritüelin anlamını ortaya koyan bir diğer üzerinde durulması gereken detaylardır.

Söz kesme ritüelinin “dualama” adı verilen safhasının son uygulaması olan içecek ve/veya yiyecek paylaşımının temel araçlarından biri Türk evlenme ritüellerinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkan şerbetlerdir. Öyle ki Anadolu’nun pek çok yerinde söz ve nişan kelimeleri yerine “şerbet” ya da “şerbet içme” ifadesi kullanılır. Konumuzu oluşturan yeme-içme yoluyla akrabalık, yakınlık tesis etme amaçlarının gerçekleştirilmesinde en yaygın kullanılan araç şerbetlerdir. Şerbetin kırmızı renginden mühlhem kana benzemesi nedeniyle bu durumunun eski geleneklerin bir kalıntısı olduğu düşünülebilir. Abdülkadir İnan (1998, s. 325), kardeş veya dost olmak isteyenlerin kanlarını bir içkiye karıştırıp içmelerinin eski anlaşmanın en önemli şartlarından birini oluşturduğunu söyler. Çünkü eski zihniyete göre kan ve can aynı şeydir; kanları birbirine karışan kimselerin hayat ve ölümleri de birbiriyle bağlanmış olduğuna inanılır. Bu sebeple “kardeşleşme andı” töreninde kan en önemli unsur olmuştur. Ayrıca İnan (1998, s. 325, 327)’a göre bu şekilde dost olmuş kişilere “anda” denilmiştir. “Anda” kelimesi Kırgızca’da *dünür* kelimesiyle birlikte “kuda+anda= kudanda” dünür yani kardeş; Kırgız-Kazakçada “kudandalı”= “dünür olanlar” şekillerinde muhafaza edilmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki eski dönemlerde kız-alanlar ve kız-verenler kanlarını akıttıkları içecekleri içiyor ve bu şekilde akraba oluyorlardı. Nitekim Ümit Hassan (2000, s. 132-133)’ın bildirdiğine göre eski Türklerde kişiler, kardeşleşmeye ve dost olmaya karar verirlerse, kendi kandaşlarının önünde, kollarını kesip bir kaba akıttıkları kanlarını; kımız, süt ya da şarap karıştırarak beraber içerler. Aynı ritin söz kesme ritüellerinde de uygulandığı kaydedilmektedir: “Kazak Türklerinde dünürler bir araya geldiğinde nişan görüşmeleri başlar, bu sırada bir ak koyun kesilerek bata (dua) okunurdu. Ak koyun kanı akıtılması ve ak bata okunması âdettendi. Yine âdete göre, kesilen hayvanın kanı bir kâseye konular, iki tarafın ileri gelenleri nayzalarının (mızrak) ucunu kana batırıp, kandan tadarlardı ki, bu “Kanğa kan kosıladı, emdi tuıs boldık” (Kana kan karıştı, şimdi hısım/akraba olduk) manasına gelmekteydi” (Yorulmaz, 2011, s. 192; akt. Gökdağ, 2012, s.113). Evely Reed (2012, s. 68) eskiden insanların damarlarını kesip bir diğerinin kanından biraz içerek bir kan anlaşması oluşturduklarını ve bu eylemin, öldürmeme ve incitmeme konusunda söz verme anlamına geldiğini, daha sonraları kan içmenin ortadan kalkarak dostluk anlaşmasının simgesi olarak yerini şarap ya da başka içeceklerin içilmesinin aldığını belirtir. Aşağıdaki örnekte görüldüğü üzere Türklerde de aynı değişim meydana gelmiş olmalıdır. Şöyle ki Altaylılarda kız istendikten sonra kalım ve çeyiz üzerinde konuşulur, para işi halledildiği takdirde, hepsi de bir daire hâlinde ateşin etrafında toplanarak neşe ile içmeye başlarlar. Kızın babası rakı dolu ilk iki bardağı sağdıçlara uzatır, bunun üzerine sağdıçlar babanın yurdundan ayrılarak güveyin yurduna gider ve aynı merasimle babanın şartlarını bildirirler, şartlar kabul edildikten sonra burada da bolca içilir (Eröz, 1991, s. 313). Müslüman olan Türkler zaman içinde alkollü içkileri de terk etmiş, şerbet de bu boşluğu doldurmuş olmalıdır.

Şerbete olağandışı anlam ve görev yüklendiği hazırlanmasından, sunumuna kadar riayet edilen kurallardan ve yapılması gerekli görülen ritüel edimlerden anlaşılmaktadır. Şöyle ki: Her şeyden önce şerbeti ezen kadının başı bütün olmalıdır. Yani kocası sağ, çoluklu çocuklu, mesut bir kadın olmalı (Koşay, 1944, s. 24). Burada evliliğin olması istenen özelliklerini ve evlenen kişilerde olması arzu edilen nitelikleri görmekteyiz. Lévy-Bruhl (2016, s. 220), bu simgesel eylem biçimini arzulanan sonuca ulaşmak için simge özelliği taşıyan varlık ya da nesneye ait bir niteliğin taşınması ya da iletilmesi açıklamasıyla “nitelik transferi” olarak adlandırır. Şerbet hazırlanan ortamda olumsuz

niteliklere sahip; başıbozuk, uğursuz, nazarı değdiği bilinen kişilerin bulunmamasına da dikkat edilir. Şerbet, tılsımlamak, sıradanlıktan çıkarılmak amacıyla dualar eşliğinde hazırlanır. Dualama, Alevî-Bektaşî geleneğinde dedeye götürülerek ya da dedenin bu işi söz kesme esnasında yapması biçiminde de gerçekleştirilir. Ayrıca şerbetin kutsal niteliğe sahip olmasının bir yolu da söz kesme duası esnasında şerbetin ya da şerbetin ana malzemesi şekerin aynı ortamda bulundurulması şeklindedir. Örneğin Yozgat'ta ortaya süslü bir rahle üzerine konmuş bir sürahi şerbet getirilerek hocanın önüne koyarlar. Hoca, şerbet önünde olmak suretiyle dualar okur. Dualar bittikten sonra şerbet ve limonata içilir (Koşay, 1944, s. 12, 57). İlâveten şerbete ekşi bir şey konmamalıdır; çünkü iki taraf arasında bir tatsızlık olarak kız babasının evinde ekşi kalır. Şerbetin soğuk olmamasına da dikkat edilir. İki tarafın birbirini soğuk görmesine sebep olur (Koşay, 1944, s. 24). Benzer şekilde Ahıska Türklerinde de "küçük şerbet" adı verilen söz kesme ritüelinde şerbet sıcak içilir (Dursun, 2019, s. 35). Görüldüğü üzere şerbetin özelliklerinin içenlerin birbiriyle olan ilişkisinin niteliğinde ve evlenecek kızın durumunda bir tesir meydana getireceğine inanılmaktadır. Şerbet içme ritüel hem içeceğin metaforik çağrışımı hem de paylaşımın ritüel ifadesi açısından daha özel bir görünüme sahiptir. Bu bağlamda şerbetin istenen amacın büyüğü bir nesnesi olarak görüldüğünü söylemek mümkündür.

Söz kesme ritüellerinde *çay*, *kahve* ve *tütün* de aynı işlevi yerine getiren içecekler olarak karşımıza çıkar. Anadolu'nun pek çok yerinde söz; küçük çay, nişan ise büyük çay olarak adlandırılır. Benzer adlandırma "chog/küçük chay (büyük/küçük çay) şeklinde Uygur Türklerinde de bulunmaktadır (Wufuer, 2019, s. 16). Azerbaycan Nahcivan bölgesinde ise "şirin çay" adı verilen ritüelde kız tarafı "evet" dedikten sonra özel bir şekilde hazırlanan çayı içerler (Mammadova, 2022, s. 332). Amasya Gümüşhacıköy ilçesinde söz kesildikten hemen sonra semaver çayı içilir. Afyon'da söz kesildikten sonra çay içilir. Buna "söz çayı" adı verilmektedir (Deveci, 2021, s. 348; Tezcan, 1998, s.195). Amasya'nın Göynücek ilçesinin bazı köylerinde söz kesmede kahve içilir. Kayseri'de de söz kesmenin adı *kahve içme*, nişanın adı da "*şerbet içme*"dir (Deveci 2021, s. 348; Altuncuoğlu, 2022, s. 80). Altay Türklerinde de Kızın babası ile oğlanın babası tabakalarını değiştirip birlikte sigara içerler (Kenin-Lopsan, 1998, s. 300-301; akt. Yeşil, 2014, s. 169). İçecekler ikram edilirken katılımcılar evliliğin hayırlı, uğurlu olmasını temenni eden kalıp sözler söylerler, içecekler içildikten sonra sunum yapılan tepsilere paralar atılır.

Bazı örneklerde sözü edilen içeceklerin içilmesi tarafların aynı bardaktan ya da fincandan içmeleri şeklinde daha fazla ritüelistik özelliğe sahiptir. Sempatik büyüün temas ilkesiyle işlerlik gösteren bu birleştirme ritüel evlenme ritüellerinin pek çok aşamasında görülür. Söz kesme ritüeline ilişkin örnekler şöyledir: Bursa Şehitler köyünde kız isteme ritüelinden sonra kızın ve oğlanın babasına kahve ikram edilir. İki baba kahvelerini yarım içerek birbirlerine ikram ederler (Taş, 2008, s. 55). Amasya Alevi-Bektaşî köylerinde "Allah'ın adını söyleme" adı verilen uygulamada dede/baba kız babası ve oğlan babasını aynı seccadeye oturtup "akitleşme" denilen ritüel icra ettikten sonra kız ve oğlan anne-babasına aynı bardak veya fincandan şerbet içirir. Ardından bütün katılımcılar bazı yerlerde aynı bardaktan bazı yerlerde farklı bardaklardan şerbet içerler (Deveci, 2021, s. 346-347). Temas büyüünün ilkeleriyle işlerlik gösteren birleşme ritüel olan aynı bardak ya da fincandan içecek içilmesinden sonra tarafların birbirine sarılması da uygulamanın bir parçasıdır. Alevi-Bektaşîlerde "niyazlaşma" adı verilen uygulamaya Elazığ'da "sakal öpme" denir. Uygulama şöyledir: Kahve ve şerbet içildikten sonra orada bulundurulmuş imam tarafından hutbe adı verilen ve taraflara mutluluk temennisi etmek amacıyla taşıyan bir dua okunur. Ardından oğlan ve kız babaları ayağa kalkarak birbirlerinin sakalını öperler (Koşay, 1944, s. 19).

Söz kesme ritüellerinde taraflar arasında akrabalık tesis etmenin aracı olarak yaygın kullanılan yiyeceklerden biri de ekmektir. Örnekler şöyledir: Amasya’da oğlan evi, kız evine şerbetle birlikte şerbet gibi özel hazırlanmış bir somun ekmek götürür. Bu ekmeğe “mayasız” adı verilir. Söz kesildikten hemen sonra ekmekler minik minik parçalanır ve şerbete batırılarak kız evinin akrabalarına ikram edilir. Bunun karşılığında kız tarafı erkek tarafına lokum ve bisküvi dağıtır. Yörede bu uygulamadan sonra “şerbet içtik, akraba olduk” denir (Deveci, 2021, s. 345). Benzer şekilde Ayaş ilçesi Oltan Köyü’nde de söz kesme ritüelinde dualar edildikten sonra genç çift ve akrabalar tarafından “ekmek” yenir (Tunakan, 1997, s. 26-27). Benzer rite Özbek Türklerinde “nan sidiriş” (ekmek bölüş) adı verilir. Damadın annesi, halası ve teyzesi kız evine giderken yanlarında içinde ekmek ve somsa adı verilen börek bulunan çift bohça götürürler. Yaşlı bir kadın çift ekmeği eline alıp dua ettikten sonra böler. Bölünen ekmeği orada bulunanların hepsi yer. Dünür olanlar birbirlerini “damat hayırlı olsun”, “gelin hayırlı olsun” gibi sözlerle tebrik ederler. Kadınlar arasında icra edilen bu ritüelin aynısı “Fatıha Merasimi’nde erkekler arasında yapılır (Rasulova, 2021, s. 418).

Söz kesme ritüellerinde lokum ve tatlı vb. yiyecek türlerinin de aynı işlevi yerine getirdiği görülmektedir. Örneğin Akhisar’da hoca duaya başlamadan önce ortaya üstünde nakışlı pullu örtüler bulunan iki tabak lokum getirilir. Lokumlar önünde olmak suretiyle hoca bir “aşır” (Kur’an’ı Kerim’den bir sure) okur. Orada bulunanlar âmin der (Koşay, 1944, s. 10). Türkmenlerde oğlan evinin getirdiği lokumla bisküviler tepsi içerisine konur, gelen misafirlere sırasıyla verilir (Yalman 2000 I, s. 78). Tekirdağ’da söz kesildikten sonra lokum yenir ve şerbet içilir (Artun, 1998, s. 11). Kaşkay Türklerinde de söz kesme ritüeline tatlı yeme anlamına gelen “şirinihorluk” adı verilir. Tarafların birlikte tatlı yemesi törenin en önemli eylemi olarak görülür (Karaaslan, 2010, s. 175-176).

Söz kesme ritüelinin sembolik bir içecek ve/veya bir yiyecek paylaşmadan sonraki aşamasını birlikte yenilen toplu yemekler takip eder. Bu yemek bazı yerlerde karın doyurma amaçlı sıradan bir eylem iken bazı yerlerde söz konusu amacı gerçekleştirmek doğrultusunda ritüelistik niteliklidir. Ritüelistik nitelikli yemeğin ana unsurunu kimi yerlerde et oluşturur. Briffault (Reed, 2014, s. 65)’tan aktarılan Yakut Türklerine ait aşağıdaki örnek et yemek yoluyla akrabalık tesis edilmesini açıklar mahiyettedir: “Her konuşun önüne, sofraya örtüsü yerini tutan bir at postu serilir, üzerine büyük bir haşlanmış kemikli et konulur. Genç çiftin akrabaları, bu etleri karşılıklı değiş tokuş ederler; bu değiş tokuş, Yakut evlenme törenlerinin en önemli kısmıdır, o andan sonra aralarındaki tüm düşmanlıkları unutarak, yaşam boyu tek vücut olacak olan aileler arasındaki birliği simgelemektedir”. Kazakistan’da söz kesme ritüeline dünür olmak anlamına gelen “kuda tüsu” adı verilmekte ve bu törende “kuyruk baur jegizwo” yani koyun kuyruğu ve ciğeri yenilmektedir. “Baur” (ciğer) kelimesinin iki anlamı vardır: Biri insanın iç organı, ikincisi kardeştir. “Kuyruk” kelimesinin anlamlarından biri de yumuşaktır, Bu yemek, dünürlerin birbiriyle uyumlu ve kardeşçe bir hayat sürme dileğini ifade eder (Abenova, 2017, s. 127 akt. Çetin, 2021, s. 282). Yemekten önce “güvey yüz yıllık, dünür bin yıllık, sizinle dünür olup, söz kesimi için geldik”, denir. Kuyruk ile ciğer parça parça kesilir, iki tabak içine doldurulur, bu tabaklar baş dünürlerin önüne getirilir. Getirilen bu kuyruk ve ciğer ailenin büyüğü tarafından dilimlenerek misafirlere belirli sırayla verilir. Misafirlere dağıtıldıktan sonra da kız tarafından kişiler yerler (Çetin, 2021, s. 282). Özbekistan Kazaklarında bu konuda bir farklılık bulunmaktadır. “Kuyruk-baur”ın üstüne ayran koyup, getirirler; bunun anlamı ise “karaciğer gibi yakın, yağ gibi yumuşak, gönlümüz ak olsun” demektir (Beiseğulova vd., 2023, s. 165). Yemek esnasında ezgiyle şu sözler söylenir: “Kuda kuda degizgen (dünür dünür dediren)/ Kuyruk baur jegizgen (kuyruk yağı yediren)/ Aynalayın balalardan (çocuklarımdan değerli)/ Kudası bar degizgen ay (dünürü var dediren)”. Yemekten sonra dünürler kucaklaşır. Kız tarafı bunu yedirdikten sonra

oğlan tarafı getirdikleri hediyeleri takdim ederler. O andan itibaren iki taraf gerçek akraba ve dünür sayılırlar (Mukhtarkhanova, 2019, s. 42). Amasya yöresinin Yassıçal ve civar köylerinde söz kesme ritüeline “germeç” adı verilir. Bu kelime aynı zamanda söz için kesilen kurbanı verilen isimdir. Söz kesildikten sonra damadın ailesi tarafından kesilen oğlağın eti topluca yenilir. Bu kurbanın etinden düşkün olanlar ve bir küslüğü olanlar yiyemez (Deveci, 2021, s. 348). Taşeli yöresinde oğlan evi, söz kesmeye giderken kestığı bir keçiyi küle bulayıp pişirerek götürür, bu ete “sövüş” denir. Et yenir, ardından şerbet içilir (Kayabaşı, 2013, s. 132). Türkmenistan’da aynı işlevi yerine getiren rite “tuz alıp verme” adı verilir. Erkek tarafı kız tarafına büyük tabakta pilav üstüne pişmiş büyük et ve tabağın yanına on veya on iki tane katmer koyarak bir bohça içerisinde götürür. Kızın yakın akrabaları, kardeşleri toplanarak bohçayı açar. Sonra her iki taraf birlikte bohçanın içindeki yemekleri yerler. İki üç gün sonra erkek tarafı kız tarafına bohça içinde yemek getirir aynı şekilde yemekler her iki tarafın katılımıyla yenir. Bu işlemlerden sonra kız ve oğlan aileleri birbirlerine “dünür” diye hitap etmeye başlar. İki taraf da “dünür olduk” derler (Berber, 2021, s. 188).

Taraflar arasında yakınlık oluşturmak amacıyla yiyecek ve içecek paylaşmak sözleşme ile düğün arasındaki süreçte de devam eder. Örnekler şöyledir: İzmir’de büyük nişanı izleyen gün, kız evinden oğlan evine “nişan ardi” gönderilir. Büyük nişan için oğlana alınanlar, birkaç tepsi kurabiye ile birlikte oğlan evine gönderilir. Kurabiyelerin bir bölümü, bakır taslar içinde, yanında da bohçasıyla birlikte oğlan evi yakınlarına gönderilir. Tasların kimlere verileceği üzerinde yazılıdır. Kız evi, oğlan evine nişan ardi götürürken hem evden ayrılışlarını hem oğlan evine yakınlaştıklarını silah sesleriyle haber verirler; gürültü çıkarır, şamata yaparlar, gerektiği gibi karşılanmak amacıyla (Balaban, 1982, s. 140). Bolu’da nişandan sonra kız evi, oğlan evine bohça ile birlikte bir tepsi baklava gönderir (Eker, 1998a, s. 22). Pomak Türklerinde, oğlan tarafı nişandan bir hafta sonra kız tarafına bir ekmek, börek ve baklava götürür, bazen de kız tarafı oğlan tarafına yemek getirir, birlikte yerler. (Zafer, 2001, s. 573). Lebap (Çarçov) Türkmenlerinde düğün tarihi belli olduktan sonra iki aile arasında ekmek veya tuz alışverişi yapma geleneği vardır. Oğlan tarafının yakın akrabaları kız tarafının büyüklerini davet ederler. Kız tarafının yakın akrabaları da damadın yakın akrabalarını davet edip ekmek alıp verirler. “Bu, her zaman tuzlu olalım, birbirimize hizmette kusur etmeyelim” anlamına gelir (Penciyev ve Sultanova, 2002, s. 268-269).

Söz ve nişandan sonrasına rastlayan Hıdrellez, Kandiller, Ramazan ve Kurban Bayramları gibi takvimsel ritüeller de iki ailenin yakınlıklarını pekiştirmeleri amacıyla hediye ve yiyecek paylaştıkları özel zamanlardır. Kurban Bayramı ve Hıdrellez’de oğlan evinin kız evine süslenmiş koç göndermesi ve bu koçun iki ailenin katılımıyla yenmesi, Hıdrellez gününde ailelerin piknik adı altında birlikte yemek yemeleri, Bayramlarında ve kandil gecelerinde iki ailenin birbirlerine yiyecek göndermeleri ve bir sofranın etrafında birleşmeleri Türk kültüründe yaygın olan geleneklerdir. Azerbaycan Nahcivan bölgesinde kız evine her bayrama özel ikramlar götürülür. Örneğin Kurban Bayramı’nda boynuzlu koç, Nevruz’da özel geleneksel Nevruz tatlıları vs. (Mammadova, 2023, s. 332). İki ailenin birbirine bağlanması amacına hizmet eden söz konusu geleneklerin özel günlerde yapılmasının diğerlerinden farklı bir düşünsel temele dayandığını ifade etmek gerekir. “Burada, yukarıda ifade ettiğimiz hedefler doğrultusunda arzu edilen sonuçları meydana getirmek için eylemi uygun zamanda gerçekleştirme ilkesi vardır” (Deveci, 2021, s. 903). Eliade (2014, s. 378-379)’ın belirttiği üzere İnsan ritüellerle “mitsel zamana” dâhil olur. Bu dönem kozmosun yaratıldığı, düzenlendiği ve tanrıların ya da ataların veya uygarlığı oluşturan kahramanların ilk eylemlerini gerçekleştirdiği zamandır. Bu nedenle yaratıcıdır. Mitsel dönemde her şey mümkündür; türler henüz belirlenmemiştir ve tüm biçimler belirsizdir.

Düğünden sonra gelin, damat ve oğlan evinin kız evine ilk gidişi ve buna karşılık olarak kız evinin oğlan evine düğünden sonra ilk gelişi ekseninde gerçekleştirilen ritüeller; tarafların söz aşamasında başlayıp, düğünde dramatik bir şekilde tekvin ettirilen akrabalık ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlar. Söz konusu ritüel Türk Dünyasının genelinde var olmakla birlikte farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Örnekler şöyledir: Kütahya ve Muğla'da "kız ardı", Niğde de "el öpme" (Koşay, 1944, s. 316-317; Büyükokutan, 2012, s. 409), Kayseri'de yaşayan Uygur Türklerinde "çılratlu" (Güngör, 1992, s. 9), Özbek Türklerinde "Çakırdı" (Musahanov ve Osmanova, 2005, s. 117), Uşak'ta "ardı sıra" (Çelik, 1987, s. 45), Ahıska Türklerinde "ayah döndü" ya da "ayah açmah" (Dursun, 2019, s. 30), Prizren'de "havale bozma" (Eroğlu, 2006, s. 226), Dobruca Türklerinde "geze" (Önal, 1998, s. 208-209), Azerbaycan'da "ayağaşdı" / ayagaşdı (Mammadova, 2023, s. 340), Kastamonu da "evirlik" (Erdentuğ, 1971, s. 26), Bolu Dörtdivan Kasabasında "damat söylettirme" (Er, 1996, s. 174), Tahtacılar da "barışma yemeği" (Akyürek, 2020, s. 202), Kazaklarda "esik aşuo" veya "Törkölötü" (Çetin, 2021, s. 391; Polat, 2005, s. 192); Samsun'da "yediliğe gitme", "geriliğe gitme", "el öpmeye gitme", "döne" (Şişman, 2017, s. 178), Trabzon'da "yedi düğünü" (Çelik, 2005, s. 229).

Düğünden sonra kız evi ile oğlan evinin birbirine verdiği ziyafetler (Koşay, 1944, s.) olarak açıklanan ritüelin ana olayı tarafların birlikte yemek yemesi üzerine inşa edilmiştir. Aşağıda açıklanacağı üzere kız evine yapılan ilk ziyaretler daha çok damadın kız evi ve yakın çevresiyle birleşmesini merkeze almakla birlikte iki ailenin akrabalığını pekiştirme işlevi de vardır. Ancak kız evinden oğlan evine yapılan ilk ziyaretlerde dünürlerin ortak yenilen yemek vasıtasıyla yakınlaşma işlevi daha belirgindir; örneğin Amasya'nın Hamamözü ilçe merkezi ve bazı köylerinde düğünden sonra oğlan evi, gelinin ailesi ve akrabalarını yemeğe davet eder. Yemeğe gelen kız evi kişilerine sunulan yemekler sıcak olmalı, önceden pişirilip soğutulmamalıdır (Deveci, 2021, s. 484). Yemeğin sıcaklığı ile taraflar arasında kurulmaya çalışılan yakınlığın sıcaklık analogisiyle ifade edilmesi, yemeğe yüklenen işlev ve anlamı görünür kılmaktadır. Sıcaklık soğukluk analogisi üzerinden gerçekleştirilen yakınlık kurma ve birleşme düşüncesi söz kesme ritüeli sürecinde hiçbir şekilde soğuk yiyecek, içecek yenilmemesi, içilmemesi şeklinde de görülmektedir.

Gelin-Alan ve Gelin-Veren Gruplar Arasında Yakınlık Oluşturma ve Çatışmaları Önlemeyi Amaçlayan Yeme-İçme Ritleri

Yiyecekler ve içecekler gelin-damat ve onların aileleri arasında akrabalık bağı tesis ettiği gibi ritüel katılımcıları arasında da; yakınlık, dostluk, ilişkileri oluşturmanın ve çatışmaları önlemenin bir aracı olarak işlev görür. Katılımcı unsuru, gerçekleşmekte olan evlenme olayına tanıklık etme rolüyle evlenme ritüellerinin önemli bir bileşenidir. Onlar, damat-gelin ve onların ailelerini akrabalık bağıyla bağlayan yeme- içme ritlerine de eşlik ederler. Bir başka deyişle yenilen içilen her şey katılımcılarla da paylaşılır. Ancak burada katılımcıların rolü tanıklık etmektir. Nitekim Westermarc da ziyafetteki misafirlerin bir nev'i şahit gibi kabul edilebileceği fikrini ileri sürer (Erdentuğ, 1971, s. 26). Evlenme ritüellerinde katılımcılar kız tarafı ve oğlan tarafı ya da gelin-alanlar/gelin-verenler şeklinde iki karşıt grup oluştururlar. Bu grupları merkeze alan yeme-içme ritleri bu konumları bağlamında gündeme gelir. Gruplar arasında düğünlerin en renkli sahnelerini meydana getiren seremonik kavgalar düğün senaryosunun bir parçasıdır. Seremonik kavganın varlığı ve kavgaya tutuşan kişilerin birbirlerini küçük düşürme çabalarının mitolojik yabancılaşma, iki soyun birbirine yabancı olması şeklinde gerçek hâle getirdiğini belirtmek gerekir. Düğün ritüelinin anlamı da çeşitli hediye, değişim, ikram vb. gibi çok sayıdaki sembolik hareket ve kaynakla bu anlayışı ortadan kaldırmaya yöneliktir (Lvova vd., 2013b, s. 214). Burada çatışma, iki taraf aileleri arasında değil, iki tarafı temsil eden

gruplar arasındadır. Çatışmayı önleyen araçlardan biri de yiyecek ya da içecek paylaşmak ve/veya bunları hediye etmektir.

Anadolu’da kına alma-kına verme veya kına değiştirme adı altında gelin-verenler ve gelin-alanların karşı karşıya geldikleri, âdeta gelin alma ritüelinin bir öncülü gibi işlev gören bu uygulamada pek çok geleneksel kına gecesi ritüellerinde örneklerini görebileceğimiz günümüzde daha çok şaka, oyun kisvesine bürünmüş iki taraf arasındaki çatışmayı konu edinen ya da görünür kılan ritler bulunmaktadır. Gaziantep’te bu ritüel için bir tekerlemenin bulunduğu, oğlan evi grubunun kınayı tekerlemeyle istediği belirtilmektedir. Tekerleme şöyledir: “*Ver kınayı giyelim/Bu şalvarı giyelim/Dağdan tuttum bir ayı/Ver kınayı kınayı/Verin kına tepsimizi/Haydin üzmeysin bizi/Eğer bizi üzerseniz/Yakarız evimizi* (Korkmaz, 1999, s. 94). Yozgat Akdağmadeni köyünden tespit edilmiş oyunlaştırılmış bir gelenek bu durumun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Gelenek şöyledir: Oğlan evi, kına götürmeden önce “tilki” adı verilen bir erkeği, içinde haşlanmış tavuk, sigara ve kuruyemiş bulunan heybeyi kız evine götürmek için görevlendirir. Tilkinin görevi, kız evine gizlice gidip, elindeki heybeyi teslim etmektir. Tilkinin kim olduğu bilinmez, kızın annesi, babası veya düğünden sorumlu bir kişiyle görüşür. Tilkinin getirdikleri ikiye bölünür bir bölümü kızın arkadaşlarına bir bölümü ise kızın mahallesindeki genç erkeklere dağıtılır. Bunlar “*ayakbastı parası, sus payı*” niteliğindedir. Bu ritüel gösterimden sonra oğlan evi davul-zurnayla kız evine gelir (Sevinç, 2008, s. 183). Aynı işlevi yerine getiren diğer örnekler de şöyledir: Amasya’nın pek çok yerleşim yerinde ve Nallıhan’ın Sobran köyünde kına almaya gelen oğlan evi, tören alanına elinde süslenmiş tepsi içinde çörek ve kuruyemişlerle girer. Bu yiyecekler kız evindeki katılımcılara dağıtıldıktan sonra diğer eylemlere geçilir (Deveci, 2021; Çetin, 2008, s.117). Akhisar’da oğlan evi, önde kına ve çerez sinisi olduğu hâlde delikanlıların kılavuzluğu ile kız evine giderler (Koşay, 1944, s.148).

Gelin-alan ve gelin-veren grubun törensel çerçevede aynı karede yer aldıkları kına yakma ritlerinde de oğlan tarafının kız tarafı katılımcılarına ikramlarda bulunması ve iki grubun yiyecek paylaşması aynı işlevi yerine getiren ritüelistik yeme-içme durumlarıdır. Örnekler şöyledir: Osmaniye de oğlan evinden gelen bir kadın kına çerezini dağıtmaya başlar. Büyük bir kap içerisinde ya da bele bağlanan bir bez içerisinde çerez dağıtılır (Doğaner, 2006, s. 169). Bolu’da kına yakıldıktan sonra oğlan evinden getirilen çerezler yenir (Eker, 1998a, s. 26). Erzincan’da da kına gecesinde oğlan evinden kız evine kuru meyve gider ve katılımcılara dağıtılır (Koşay, 1944, s. 127). Kosova ve Prizren’de de kına gecesine katılanlara erkek evinden gönderilen çerezler ve gül şurubu ikram edilir (Eroğlu, 2008, s. 187; Köktan, 2008: 174). Niğde Ayancık köyünde kınayı sürerken oğlan tarafından sandığın içinde gelen helva tepsisini kızın başına getirirler. Kadınlardan birisi dua okur. Dua bittikten sonra helvayı keserler oradaki kadınlara dağıtırlar. Isparta’da kına ile birlikte helva sakız ve şeker gibi bazı hediyeler de bulunurdu ki buna kınahelva denirdi. Kınahelva da çok defa merasimle gönderilirdi (Koşay, 1944, s. 151, 171). Samsun’da erkek tarafından kız evine götürülen çerez, üzüm, leblebi gibi kuru yemişler bir peştamalı üstüne koyulur, karıştırılır ve bir bardak yardımıyla misafirlere dağıtılır (Şişman, 2017, s. 146). Nevşehir’de akşam olunca yine oğlan evinden çalgıyla kadınlar ve kınacı gelir, fıstık ve bir tepsi baklava getirirler, herkese dağıtılır (Bayram, 2013, s. 27).

Kına gecelerinde gelin-alan ve gelin-veren gruplarının bir arada yer aldığı ritüel sahnelerinden biri de damada kına yakma esnasıdır ve bu kız evindeki uygulamaların eş değeridir. Kız evi, kınayla birlikte oğlan evindeki katılımcılara, damada kına yakıldıktan sonra dağıtılmak üzere çerez ve çeşitli yiyecekler gönderir. Eski Avanos merkezdeki düğünlerde var olan “nahıl övme” geleneği söz konusu ritüelistik yiyecek paylaşımının özel bir tören hâline gelmiş şeklidir; şöyle ki rengârenk kâğıtlarla ve şekerlemelerle

süslenen nahıl, nahılbaşının elinde sallanarak, halkı selamlayarak ve övülerek kız evine götürülür. Geline kına yakıldıktan sonra bir tepsiye biraz kına, pişmiş tavuk, baklava ve yoğurt konarak dört mumu yanan nahıl tekrar oğlan evine getirilir. Baklava ve tavuk oradakiler tarafından yenir, yoğurda dokunulmaz (Karabulut, 2002, s. 89 akt. Bayram, 2015, s. 26-28). Bolu'da da kız evinden getirilen "samak" adı verilen kına tepsisinde tavuk, meyve, çerez gibi yiyecekler bulunur (Eker, 1998a, s. 26). Kıbrıs'ta ise tavuk, meyve, çerez gibi yiyecekler, kız kınasından artan kınanın bulunduğu tepsi içinde oğlan evine getirilir. Bunu oğlan evinde toplanan kız ve oğlan evi erkekleri yerler (Eker, 2000, s. 39).

Gelin alma ritüelinde Anadolu'nun pek çok yerinde kız tarafı, oğlan evinden gelin almaya gelenlere türlü güçlükler çıkarır. Bunlar genel olarak oyun ve şaka görünümündedir. Ancak bazen gerçek bir savaş ciddiliğine yaklaştıkları da olur (Boratav 1999, s. 136). Bu durumdan anlaşılmaktadır ki düğünün bu aşaması da yabancılaşma gidermeye, çatışmaları önlemeye yönelik ritüelleri gerekli kılmaktadır. Bu aşamanın pek çok bölümünde kız tarafına çeşitli isimler ve gerekçeler adı altında hediyeler verildiği bilinmektedir. Bu bağlamda yiyecek ve içecek paylaşımı da hediye gibi iki taraf arasındaki yabancılaşma giderme, dostluk, tanışıklık bağı oluşturma işlevini yerine getirir. Örneğin Tokat yöresinde gelin konvoyu hazırlanır, bayraktar en öndedir. Gelinin köyüne varıldığında elinde bir şişe rakı ve kuruyemiş bulunan "yozucu", bayraktarın yüz metre önüne geçer. Burada amaç kız tarafındaki gençlerin zorluk çıkarmasını önlemektir (Gülbaş, 2021, s. 79). Anadolu'nun pek çok bölgesinde gelini almaya gelen oğlan evi kadınlarına şerbet ikram edilir. Şerbeti içenler tepsi içine para atarlar. Bu ritin temas ilkesiyle işlerlik gösteren şekilleri de vardır. Örneğin Bolu'da kız evinden bir kadın oğlan evi kadınlarına bir bardakla şerbet ikram eder; aynı bardaktan herkes birer yudum içer, kadına bahşiş verirler. Bazı yerlerde bu şerbetten damada da götürülür; örneğin Maraş'ta kadınlar, kız evine gelince içeri girip şerbet içerler. Bir kadın şerbetten bir maşrapa alır, damada götürür, bir ayna ve Kur'an'la birlikte damat şerbeti içer, aynaya bakar, Kur'an'ı biraz okuyup, çeyizlerin üzerine koyar (Boratav, 1999, s. 180, 184). Bartın'da gelin almaya gelen kadınlara şerbet, erkeklere lokum ikram edilir (Şahin, 2000, s. 76). Benzer gelenek Üsküp'te şu şekilde kaydedilmiştir: "Gelini almaya gelenlere lokum ve gül şurubu ikram edilir. Şurubu alanlar tepsiye para koyarlar" (Eroğlu, 1998, s. 213). Yozgat Akdağmadeni köyünde oğlan tarafına kahve ikram edilir. Kahvelerin içine biraz tuz atılır. Düğün kâhyası kahvenin tadına baktıktan sonra bu içilmez der ve tatlı kahve içebilmek için fincanın yanına para koyar. Bu sefer şekerli kahve yapılır ve içilir (Sevinç, 2008, s. 189). Denizli ili Honaz ilçesinde yaşayan Ahıska Türklerinde de kayınvalide gelin almaya giderken bök, şekerleme, çikolata vb. yiyecekler götürür. Bunlar tabaklara konularak kız evindekilere ikram edilir. Bununla birlikte erkek tarafı gelin getirmeye giderken yanlarında damadın yengesi tarafından hazırlanan şekerleme, kete, çikolata ve mumlar getirir ve kız evinde yenge çerez tabaklarını hazırlar. Bu tabağa "yengenin çerezi" adı verilir. Çerez tabakları mumlar yakılarak çocukların başına koyulur. Çocuklar kafalarının üstündeki tabaklarla döne oynarlar. Daha sonra tabaktaki yiyecekler misafirlere ikram edilir (Kahvecioğlu ve Sarı, 2017, s. 208).

Gelinin ve Damadın Yabancılaşma Giderme ve Yeni Çevresine Bağlamayı Amaçlayan Yeme-İçme Ritleri

Geleneksel kültürde evlenen genç bir kız hayatının belirli bir bölümünü geçirdiği evinden ve çevresinden ayrılarak gelin statüsüyle başka bir aile ve çevreye intikal eder. O, kocaevinin eşinden adımını içeri attıktan sonra yeni çevresine yabancı, yeni çevresi de ona yabancıdır. Türk kültüründe gelinin yeni evinin eşinde ve eşikten geçtikten hemen sonra icra edilen ritler, evlenme ritüelinin bütün amaçlarını özetleyen nitelikte küçük ancak semantik açıdan yoğun anlamlara sahip gösterilerdir. Bolluk, bereket, iyi geçim, bol

zürriyet, mutluluk gibi amaçlarla birlikte gelinin yeni ev ve yeni muhitiyle yabancılığının giderilmesine, ilişkilerin düzenlenmesini amaçlayan ritüel temsiller de bu sahnede yer alır. Anadolu'da gelinin babasının evinden getirdiği un, tuz, şeker ve maya gibi yiyecek malzemelerini oğlan evindekilerle karıştırması söz konusu çabanın en bilindik yöntemi olarak karşımıza çıkar. Burada gelinin babaevinin malzemeleriyle özdeşleştirilen ruhu, oğlan evindekilerle birleştirilmekte bu şekilde gelin yeni evine tanındık, bilindik kılınmaktadır. Lvova vd (2013a, s. 185; Lvova 2013b, s. 186) 'nin ifadeleriyle açıklayacak olursak; "Yabancı'nın eve, aileye ve ocağa alıştırılması, karşılıklı değer değişimi töreni başlamaktadır. Bu değişim esnasında, yabancı düşman unsurunun devre dışı bırakılması gerçekleştiğine inanılır. Bu görüşler, hem günlük yaşamda, hem de törenlerde insanlar arasındaki ilişkiler sistemini belirlemektedir. Bu uygulama, daha çok gelinin damadın boyuna verilmesi ve bu iki toplum arasında ilişkilerin kurulduğu düğün törenleri sırasında görülmektedir.

Gelini yiyecek-içecek paylaşmak yöntemiyle ev halkı ve yakın çevreyle birleştirmeyi amaç edinen ritlere örnekler şöyle sıralanabilir: Amasya yöresinde gelin, eve girer girmez başta kavınvalidesi, görünçesi ve yengeleri olmak üzere orada bulunan kadınlara kaşık kaşık şerbet içirir (Deveci, 2021, s. 464). Denizli'de gelin kaynananın elinden bir bardak şerbet içer. Aynı yörenin bazı yerlerinde geline eliyle şerbet içiren kaynana şerbete tükürür (Çelepi, 2017, s. 336). Kosova ve Prizren'de, kaynana gelinin parmaklarını şerbete batırır, ardından evin giriş kapısının çerçevesine üç kez sürer. Sonra da gelinin şerbetli parmakları kaynana, eltiler ve görünçeler tarafından yalanır (Kökten, 2008, s. 200; Eroğlu 2008, s. 213-214). Kandıra'da gelin eve sokulduktan sonra herkes aynı bardaktan şerbet içer (Altun, 2004, s. 295). Muğla'da gelin eve girince şerbet yapılır, bir bardağa konur. Gelin, damat ve kaynana birer yudum içerler (Büyükokutan, 2007, s. 72). Aydın Tahtacılarında da gelin, kayınvalide ve damat aynı bardaktan birer yudum şerbet içtikten sonra davetliler alkışlarla "Kutlu, mutlu olsun, akibeti hayırlı olsun" dileklerinde bulunurlar (Akyürek, 2020, s. 200). Bu ritüel safhada gelinin yabancılığını giderme, ev halkı ve diğer yakınlarla bağ oluşturma amacını gerçekleştiren araç çoğunlukla şerbet olmakla birlikte ekmek de yaygın olarak kullanılır. Örnekler şöyledir: Akhisar'da gelin güvey evine gelince geline sıcak ekmek verilir (Koşay, 1944, s. 261). Amasya'da ilk açılan düğün ekmeği parça parça edilerek gelinin eline tepsiyle verilir veya ekmek gelinin omzuna konulur gelin ekmeği orada toplananların ağzına birer lokma olacak şekilde verir (Deveci, 2021, s. 464). Gerede'de düğün ekmeği hazırlandığı sırada damada ekmek açtırırlar. Bu ekmeği evine geldiği zaman geline kırdırırlar sonra dağıtılır ve yenir (Koşay, 1944, s. 227). Gelibolu Yarımadası'nda gelin eve girdikten sonra oturtulur, bir kolunda Kur'an bir kolunda ekmek vardır. Ekmek kolundan alınır ve herkese dağıtılır. (Ercan, 2002, s. 158). Karakeçili aşiretinde de gelin yeni evine adım atar atmaz gelinin ağzına ekmek verilir (Eker, 1998, s. 290). Tuva Türklerinde aynı işlevi yerine getiren unsur süttür. Gelin, oğlan evine getirildikten sonra aksak kadın adı verilen bir tören kişisi, gelini kayınvalide ve kayınpederine getirir. Kaynana bir kâseye süt koyarak önce kendi tadına bakar, sonra geline verir. Gelini de süütün tadına bakar ve tekrar kaynanasına verir (Kenin-Lopsan s. 305-306 akt. Yeşil, 2014, s. 218).

Gelin, eve geldiğinde icra edilen ritlerde genel olarak oğlan evinin yiyecek-içeceği kullanılmaktadır. Buna karşılık olarak gelin de babasının evinden gelen aşağıda açıklanacak olan gerdek yemeği ile hem kocasıyla hem de yeni aile ve çevresiyle yakınlaşır. Bir başka deyişle bu yemek, gelin ve damadı birbirine bağlar; ayrıca kız evi tarafından hazırlanması bağlamında aileler ve daha geniş bir kapsamla oğlan tarafı ve kız tarafı kişileri arasında yakınlık ve akrabalık hâsıl etme işlevlerinin de olduğunu söylemek mümkündür. Lvova vd (2013a, s. 185) nin'de ifade ettiği gibi yabancı'nın eve, aileye ve ocağa alıştırılması, karşılıklı değer değişimi töreni ile başlar. Örnekler şöyledir: Amasya

yöresinde, damat ve gelini gerdeğe sokan yenge, bütün işlemleri tamamlayıp odadan ayrılmadan önce güveyönü baklavasından bir lokma damada, bir lokma geline verdikten sonra bir lokma da kendisi yer. Burada yenge, gelin ve damat arasında baklava aracılığı ile yakınlık kurulduğu ortadadır. Benzer amaçla, Göynücek ilçesinin bazı köylerinde güveyönü yemeğinin bir parçası olan tavuk veya horozun yarısı gerdekten önce damat ve sağdıç tarafından birlikte yenilir. Sıraç köylerinde de güveyönü yemeğinin gelin ve damattan arta kalanları; gerdekten sonra sağdıç anası, babası ve damadın annesi, babası tarafından birlikte yenilir. Bu yiyeceklerden bir kısmı ayrılarak ertesi sabah, başka yemeklerle birlikte köyün önemli kişilerine ikram edilir. Merkez, Taşova ve Merzifon ilçelerinin bazı köylerinde damadın gece yedikleri yemekten arta kalanların düğünde önemli roller üstlenen kişilere ikram edildiği gerdek sonrası bir toplanma biçimi vardır. Baklava yemek olarak adlandırılan ritüelde güveyönü yemeği yenir, yemek tabaklarına gelin için hediye bırakılır (Deveci, 2021, s. 857). Anadolu'nun pek çok bölgesinde de benzer şekilde bu yiyeceklerden bir kısmı ayrılarak ertesi sabah, başka yemeklerle birlikte köyün önemli kişilerine ikram edilir (Özcan, 1993, s. 51; akt. Eroğlu, 2008, s. 217). Burada arta kalanlara yapılan vurgu önem arz eder. Lévy-Bruhl (2006, s. 120)'a göre, bir kişiyle yediği şey tözsel açıdan özdeştir; çünkü yenilen şey hazmedilerek kişiyle özdeşleşmektedir. Dolayısıyla bu aidiyet biçimi ilkel zihniyete göre artıkları da kapsamaktadır. Yenilmemiş olan yiyecekler de yenilmiş olanlar gibi kişinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. İnsanın yedikten sonra bıraktığı yemek artıklarıyla kendisi aynı varlıktır. Diğer aidiyet biçimleri gibi yemek artıkları da birebir bireyin kendisi gibi algılanmaktadır. Görüldüğü üzere gelinin kendi ailesi tarafından hazırlanıp getirilen yemek, gelini hem kocasıyla hem de yeni çevresiyle birleştirmektedir.

Gelini yeni ailesiyle birleştiren yemek bazı yerlerde gerdekten önce, bazı yerlerde ise gerdekten sonraki gün kız evinden getirilir. Örneğin İstanköy Türklerinde güvey ve gelin eve girdiğinde, kız evi erkek evine tavuklu pilav dağıtmaktadır (Emeç, 2018, s. 201). Kerkük Türklerinde gerdek gecesinin ertesi günü sabah gelinin annesi damadın evine kaymak, bal ve sıcak ekmek götürür (Omar, 2022, s. 242). Uygur Türklerinde düğünün ikinci günü damat tarafı kızın ailesini ve kendi akraba hısımlarını, mahallesindeki kişileri düğüne davet eder. Buna "yüz akça" denir. O gün kız tarafı düğün için kesilen koyunların akciğerinden ikisini mumbar yapıp sıcak olarak getirir. Mesafenin uzaklığı nedeniyle soğuması durumunda yemek tekrar ısıtılır (Ötkür, 1985, s. 308, 309; İneyet, 2017: 3, akt. Wufuer, 2019, s. 19). Dağıstan Terekemelerinde bu yemeğe "kalaç" adı verilir. Düğünün ertesi gün gelinin annesi yemek yapıp gönderir (Şutanrıkulu, 2022, s. 380).

Bazen yiyecek ve içecek paylaşma yoluyla gelinin yeni ailesinin üyeleriyle birleşme ritüeli, ailesinden gelen yemek olarak değil de gelinin kendi eliyle ikram etmesi şeklinde gerçekleşir. Örneğin Tuvalarda "törel" veya "alğanıp beer" adı verilen ve akrabalık veya hayır dua verilmesi anlamına gelen törende yeni gelin, elinde süt bardağıyla sabah çadıra girip eşine süt ikram eder. Eşi biraz içtikten sonra bardağı babasına uzatır. Bu sırada gelin çadırın eşiğinde oturur. Sonra kayınbaba, gelinin yanına gelip hayır duasını verir ve mutluluk diler. İkinci bardak kayınvalideye verilir. Bundan sonra gelin, çadırdan çıkarak dışarıda toplanmış olan diğer akrabalara süt ikram eder. Potapov'un belirttiğine göre bu merasimin anlamı, iletişim yasağını kaldırmak ve gelinle yeni ailesinin iyi ilişkiler kurmasını sağlamaktır (Lvova vd. 2013b, s. 187-188). Altay bölgesinde düğünün son günü "tun toy" adında aile hayatının başlaması şenliği düzenlenmektedir. Genç evliler, küçük masaya otururlar. Tahta boynuzlar yardımıyla yeni evliler kendi tabaklarından birbirlerine ikramda bulunurlar. Bu esnada ihtiyarlardan biri onlara; "ineğin boynuzları gibi ayrılmaz olunuz, atın kulakları gibi ayrılmaz olunuz!" gibi hayır dualar verir. Daha sonra damat, tabağından erkeklere gelin ise kadınlara ikramda bulunur (Lvova vd. 2013b, s. 224).

Gelinin damadın yakın çevresiyle yakınlık kurması, yabancılığının giderilmesi amacıyla düğünden sonra da gerçekleştirilen ritüel uygulamalar vardır. Anadolu'da yaygın olan gelinin düğünden bir hafta sonra evin kadın bireyleri tarafından yakın akrabalara el öpme gezmesine götürülmesi bunlardan biridir. Aileye yeni katılan gelinin kocasının akrabalarıyla akrabalık ilişkisi kurmasını amaçlayan bu ritüel edimin temel olayları hediyeleşme ve el öpmeyle birlikte ziyaret edilenlerin geline yemek veya içecek yaygın olarak da şerbet ikram etmesidir. Örneğin Kastamonu'da gelin kaynana ve görümceleriyle birlikte kocasının akrabalarına el öpme gezmesine çıkar. Bu ziyaretler en fazla onar dakika sürer. Ev sahibi geline mutlaka şerbet ikram eder. Erzurum'da sıra ile evlere davet edilip yemek yedirilir ve hediye verilir (Koşay, 1944, s. 314, 225). Söz konusu işlevi yerini getiren ritüel edim bazı yerlerde büyük toplantı ve ziyafet verme şeklindedir. Örneğin İzmir'de "emirlik yemeği" (Balaman 1982, s. 147), Kırgızlarda da düğünden sonra düzenlenen "Otto Kirgizü" adı verilen ritüel, gelinin akrabalar arasına, kardeşler topluluğuna katılmasını ifade eder. Bu ritüelde tay ya da koyun kesilir, yenir. Gelin katılımcılara hediye verir (Polat, 2005, s. 188). Kazakistan'da "otta şakıru" (evlenenleri davet) adı verilen ritüel uygulama da benzer işlevi yerine getirir. Düğünden sonra eş, dostlar, akrabalar ve komşular yeni evli çifti ve ev halkını yemeğe davet ederler. Yeni gelen geline kendilerinin "ot jakkan jeri" ateş yakan yerini, çocuk çocuklarını göstermek ve tanıştırmak amaçlanır. Otta şakıru, akrabalık bağlarının yakınlığı kesilmesinin anlamı taşımaktadır (Mukhtarkhanova, 2019, s. 64).

Gelin, damadın ailesi ve çevresiyle birleşirken buna karşılık olarak damat da gelinin ailesiyle ve yakın çevresiyle birleşir. Lvova vd. (2013b, s. 218)'inde ifade edildiği üzere: "Genç evliler, gelinin babasının evine çeşitli hediyeler ile giderlerdi. Gelinin babasının evinde onları büyük bir ziyafet beklemekteydi. Damat için gelinin evindeki düğün törenlerinin anlamı karşılıklıdır". Yukarıda bahsi geçen düğünden sonra kız evine ilk ziyaret ritüellerinin amaçlarından biri de damadın gelinin aile ve yakın çevresiyle yakınlık kurmasıdır. Bununla birlikte bütün ailenin katılmadığı sadece gelin ve damadın ziyareti şeklinde olan müstakil ritüeller de vardır. Örneğin Bartın'da düğünden üç gün sonra yeni evlilerin kızın annesini ilk ziyaretlerine "üçgünleme, bir hafta sonraki perşembe günü başlayan karşılıklı ziyaretlere ise "ömürleme" adı verilir. Üçgünleme denilen ziyarete kızın annesi gelin ve damada yemek verir, damat küser, hediyesini almadan yemek yemez (Erol Çalışkan, 2019, s. 437-438). Amasya yöresinde de düğünden belirli bir süre damat, gelin olmaksızın kız evine gidip el öper, yemek yer ve geri döner. Ertesi akşam gelinin annesi babası gelip kızını alırlar. Kız babasının evinde iki gece kaldıktan sonra erkek tarafı gelip gelini tekrar alırlar (Deveci, 2021, s. 484-485). Teleütlerde, ziyafetten önce damat, ateşten af dileme ve evlilik için izin isteme şeklinde dinî ritüelini yerine getirir. Gelinin akrabalarından dua bilenler, ot-ene'ye, yani ateş iyesine dua edip kaşıkla ateşe yağ damlatırlar. Böylece soyla birlikte kutsal ateş de yabancı olan damadı soyun eşit haklara sahip üyelerinden biri hâline getirmiş olmaktadır (Lvova, 2013b, s. 218). Telengitlerde bu törene "jodo kiyderi" adı verilir. Geleneğe göre damat, kesilmiş bir koyun getirir ve onu atların bağlandığı yere bağlar. Damat haşlanmış eti tabaklara koyup misafirlere ikram eder. Gelinin annesi, damada bir fincan yağ verir. Damat da bu yağı ateşe serper. Sonra kaynana damada, yeni şapkalar takar, kuşak kuşandırır ve kesinlikle kuzu derisinden yapılması gereken kürk giydirir. Bu tören, evliliği gerçek hâle getirir ve iki taraf arasındaki bağları güçlendirir (Lvova, 2013b, s. 216). Burada damadın, gelinin ailesiyle akrabalık bağı kurmasını, yabancılığının giderilmesini amaçlayan ritlerde damada elbise giydirilmesi de bulunmaktadır. Nermin Erdentuğ (1971, s. 24), benzer bir geleneğin Karadeniz Bölgesi'nde de uygulandığını kaydetmiştir: "Paçanın ertesi ilk pazar günü, oğlan anası ve babası tarafından el öptürülmek üzere kız evine götürülen güveyi ve gelinin yemek yemelerinden sonra kız babasının damada

damda “ceket ve palto giydirmesi de bir nevi hediyedir (Bolu-şehir). Ancak bu örneklerde ve yukarıda işaret ettiğimiz “küsülük” örneğinde, kız babasından damada hediye vermesinin psikolojik yönü de gözden kaçırılmamalıdır: Bu hediye ile kızbabası-damat arası ilişki daha baştan tatlılaştırılmaya ve pekiştirilmeye çalışılmaktadır. Aynı amacı, zıfaf sonrası ilk pazarda kız evinin damadı ve oğlanevini davetinde, damadın kayınanasına bir çevre, yemiş ve “ana yolluğu” denen bir kat elbiselik götürmesine karşılık, kız anasının da damada bir kat çamaşır, sedef tesbih ve gümüş tabaka hediye etmesi (Samsun) göreneklerinde yani damat kaynana arası ilişkide de buluruz. Burada daha ilk baştan yemiş ve çerez ile tatlılık sağlanması ve hele hediyelerle bağlılık sağlamak isteği açıktır”. Erdentuğ’un elbise giydirme ve hediyeleşme ritlerinin anlam ve işlevine ilişkin tespitlerinin aynı sahnede yer alan, bir başka ifadeyle ritüel bütünlüğün bir parçasını teşkil eden yeme-içme ritleri için de söylemek mümkündür.

Görüldüğü üzere düğünden sonra kız evini ilk ziyaret ritüeli damadın gelinin ailesi ve yakın çevresiyle bağ kurmasını amaç edinir ve bu ritüelin temel bileşenlerinden biri yemektir. Anadolu’da damadın yemeği yemek için hediye istemesi, bunun için küçük küslük oyunlarının oynanması gibi uygulamalar yemeğin söz konusu ritüel işlevini gösteren ayrıntılardır. Örnek vermek gerekirse Sinop’ta “kırtma” adı verilen oyunda damat yemeğe oturunca nazlanır, yemek yemek istemez. Damadın kayınbabası ona çeşitli armağanlar vereceğini söyledikten sonra yemek yer (Saraç, 2014, s. 72). Amasya’da da Damat, hediye almadan yemek yemez, yanındakilerden birisi “damadın dişi kesmiyor” der ve damat için hediye ister. Gelinin anne ve babası tarafından tarla, hayvan veya takı türünden hediye verildikten sonra damat yemek yer (Deveci, 2021, s. 484). Kazaklarda damadın kız evine ilk gidişi esnasında düzenlenen ritüelde, damadın gelinin ailesiyle yakınlık oluşturması hediye ve “döş” denilen et birlikteliğinde gerçekleştirilir ve bu amacı yerine getiren hediye de yemeğin adıyla isimlendirilir. Rit şöyledir: Kız ve hanımların arasında oturan damada kayınpederinin sofrasından döş kemiğinden oluşan etli tabak sunulur; o eğilerek saygı gösterir, tabaktaki eti doğrayıp dağıtır ve “döş salar” hediyesini verir (Ayaz, 2013: 86). Türkiye ve Özbekistan’da yaşayan Kazak Türklerinde de benzer işlevi yerine getiren ete, “tös” (hayvanın göğüs kısmı) denir ve bu ritüel “tös tartu âdeti” olarak adlandırılır. Damat gelinin akrabalarını ilk ziyaret ettiğinde ona “tös” ikram edilir. Damat ise karşılık olarak kız akrabalarının “tös” tabağına para koyar. “Tös”ü ikram etme sebebi, hayvanın göğüs kısmı gibi yağlı, tatlı, esnek olsun şeklinde açıklanır (Aynur, 2023, s. 165). Görüldüğü üzere damadın gelinin ailesiyle akrabalık bağı kurmasını, yabancılığının giderilmesini amaçlayan ritlerin temel unsurlarını yiyecek-içecek paylaşımı oluşturmaktadır.

Gelin ve Damadı Birbirine Bağlayan Yeme-İçme Ritleri

Türk kültüründe karı-kocayı ifade etmek için eş kelimesi kullanılmaktadır. Ortak Türk kökenli bu kelimenin semantik alanı şu anlamları içermektedir: “Dost, arkadaş, tanıdık, yaşıt, devamcı, yol arkadaşı vb.; benzer, eşit, ikiz vb; çift, aile, koca, karı, gelin... çiftleri oluşandan her biri... (son) etene, iki ipin uçlarının birleştirilmesi; yakın; topluluk, grup, sayı... ilişki, bağ, birleşme; dayanak, destek, umut vb.” (Sevortyan E. V. 1974, s. 314, akt. Lvova vd. 2013b, s. 227). Bu anlamlara bakarak eş kelimesi sadece çift oluşu belirtmemekte, aynı zamanda tarafların özdeşliğini de belirtmektedir. Tören çabaları istenen, ancak olanaksız olan bir amacın gerçekleşmesine, yani evlilikte kendilerini tekrarlayacak iki başlangıcın birleşmesine yöneliktir” (Lvova vd, 2013b, s. 227).

Damat ve gelin arasında yiyecek paylaşmak yoluyla yakınlık kurmayı, onları ortak yenilen bir yemekle birleştirmeyi amaçlayan ritüelistik yeme-içme, evlenme ritüellerinin farklı aşamalarında mevcut olmakla birlikte bu işlevin amaçlandığı asıl bağlam nikâh ve gerdektir. Nikâh ve gerdekten önceki bağlamlarda var olan ritüelistik yeme-içmenin gelin

ve damadı merkeze almadığı buradaki yeme-içmenin çoğunlukla iki aile ve yakın çevrenin söz konusu birleşiminin bir parçası durumunda olduğu görülür. Ancak Türk dünyasının bazı yerlerinde uygulamanın kendine has karakteristiği bağlamında incelendiğinde gelin ve damadın yeme-içme vasıtasıyla birleştirildiği örnekler de karşımıza çıkar. Buradaki ayırt edici karakteristik nitelik, temas büyüsünün ilkeleriyle işlerlik gösteren, ağızların temas etmesi amaçlanarak; aynı bardak ya da benzer işlevi yerine getiren eşyaların ortak kullanımı, bir parça yiyeceğin ortak ısırılması ve içeceklerin içine tükürmek şeklindedir. Örnekler şöyledir: Nahcivan'da "belge" adı verilen nişandan önce gerçekleştirilen ritüelde tatlının yarısı geline yedirildikten sonra diğer yarısı yemesi için damada götürülür (Mammadova, 2023, s. 332). Gelibolu Yarımadası'nda bohçalar açılıp, yüzükler ve takılar takıldıktan sonra ortaya dilimlerinin birinin içinde para ya da altın bulunan bir tepsi baklava getirilir. Damadın bu dilimi bulması istenir. Damat bu tılsımlı objeyi bulunca para kesesinin içine koyar ve yengeye bahşiş verir. Daha sonra bu baklava dilimini gelinle damat paylaşarak yerler (Ercan, 2002, s. 127). Bir başka örnek ise şöyledir: Hatay'da şerbet dağıtılacağı sırada kaynana ve görümce önde olmak üzere kızın odasına gidilir. Kızın ağızına şerbeti kaynana veya görümce götürerek zorla içirirler. Kız biraz içtikten sonra bardağın içerisine tükürür. Bardakta kalan kısım damada gönderilir. Götüren her kim ise iki altın bahşiş alır (Koşay, 1944, s. 24). Burada tükürük, birleşme anlam ve işlevini daha bariz ortaya koyar. Tükürük, saç, tırnak gibi insanın özünü temsil ettiğine inanılan ve büyü ritlerinde yaygın olarak kullanılan bir unsurdur. Damadın söz kesme ritüelinde bulunmadığı eski dönemlerde ona şerbet göndermek ayrı bir merasimdir. Mesela Sivas'ta damada şerbet, şeker, mendil ve kravat gönderilir. Şerbet bir sürahiye konmuş ve üzeri bir tülle sarılmış, ağız kurdele ile bağlanmış olup şeker de aynı vaziyettedir. Mendil ve kravat bir tabak üzerine, bunların hepsi de bir tepsi üzerine konur; tepside bir de su bardağı vardır. Bunlar yaşlı ve fakir bir kadın vasıtasıyla gönderilir. Kadına bahşiş verilir. Kız tarafından şerbet içildiği sırada güvey olacak delikanlıya elbiselik, saat, tabanca, sigara takımı gibi şeylerle bir sürahi dolusu şerbet ve bir bardak, süslenmiş bir tabla içinde üzeri beyaz kırmızı ince bir örtü ile kapanmış olarak gönderilir (Koşay, 1944, s. 21).

Evelyn Reed (2014, s. 61, 65)'e göre, nişanlılıkla evliliği ayıran çizgiyi görmenin genellikle güç olmasına karşın, insanı hiçbir zaman yanıltmayan tek bir işaret vardır: Evlilik, çiftlerin yemek yemesiyle başlar. Çoğu halklarda, gelin ve damadın birlikte yemek yemesi, evlilik töreninin özünü oluşturmaktadır. Konuya ilişkin Nermin Erdentuğ (1971, s. 17)'un verdiği örnekler şöyledir: "Gerçekte, yeryüzünde hem medeni hem ilkel toplumlarda gelin ve damadın birlikte yemesi riti geniş ölçüde yaygın bir evlenme ritidir: Örneğin Hindu'lar arasında her sınıf ve mertebeden olanlarda gelin ve damadın aynı tabaktan veya yapraktan birlikte yemek yemesi; eski Yunan'da susamlı keyki paylaşmaları; Roma'da 'Yar' denen eski bir İtalyan tohumundan yapılan keyk (bu ilah Jüpiter Faraeus'a takdim edilir) ten aynı zamanda şahitler önünde gelin ve damadın paylaşması; Avrupa'nın birçok taraflarında bugün nişanda ve çoğunlukla düğünde ve genellikle aynı kaptan, aynı ekmek somunundan veya aynı kaşık ile birlikte yemek göreneği söz konusu ritin çok sık görüldüğünü destekler. Söz konusu rit'in temelinde sembolik olmaktan da farklı bir şeyin bulunduğu görülür (Westermarck). İsveç'te, bir genç kız ve erkeğin aynı parçadan yemekle birbirlerine âşık olacaklarına; Almanya'da eşlerin aynı kaşıktan çorba içtiklerinde, geçimli bir evlilik hayatı sağlayacaklarına inanılır. Fas'ta gelin ve damadın düğün için kesilen koyunun karaciğerinden birlikte yemesinin aynı anlamı olmalıdır. Her halde, Karadeniz örneklerinde birlikte yemek rit'inin birleşmeyi bir nevi damgalamak sureti ile karşılıklı bir zorunluluk yüklediği ve dolaylı olarak kocanın yemeğini karısı ile paylaşması telkin ettiği açıktır.../... Eşlerin birlikte şerbet içmeleri hâli, diğer birçok topluluklarda başka şeyler içmek şartıyla, aynen görülür:

Eşlerin Güney Amerika yerlilerinde aynı kaptan brandi içmeleri; Çin’de evlenme sona ermeden evvel, eşlerin şarap veya şarap bal karışımını, kırmızı ipe birbirine bağlı iki kadehten içmeleri; Japonya’da eşlerin yine birlikte şarap içmeleri ve kadehlerini birbirleriyle dokuz defa değiş tokuş etmeleri gibi. Ayrıca, söz konusu rit, Avrupa’da İtalya’dan Norveç’e kadar, İngiltere’den Rusya’ya kadar görülür”.

Bu ritin Türk kültüründe çok eski zamanlardan beri var olduğu bilinmektedir. Grenard (Erkul, 2002, s. 90) Türkistan’daki eski evlenme törenlerini anlatırken şöyle der: “Erkek dostlarıyla birlikte kız babasının evine gider. Kızın babası, gelenleri kapıda karşılar, kendilerine misafir ekmeğini verdikten sonra delikanlının boynuna bir yazma sarar. Bu yazma, otoritenin artık babadan delikanlıya geçtiğine alamettir. Bundan sonra bir fincan tuzlu su getirilir. Bu tuzlu su içinde ıslanmış ekmeği nişanlılar yerler; kız, baba evinden çıkar”.

Dinî nikâh, bir hoca önderliğinde birtakım dinî kaidelerle gerçekleştirilen kadın ve erkeğe şahitler huzurunda evli statüsünü veren, onları evlilik bağıyla birbirine bağlayan ritüele verilen isimdir. Ritüelistik yeme-içme nikâhın bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Örnekler şöyledir: Kazaklarda nikâh esnasında nikâhı kıyan molların elinde içinde gümüş para olan bir kâse su olur. Molla Kur’an’dan sureler okur. Her duadan sonra damatla gelin kâsedeki suyu aynı yerden içerler. Ondan sonra kâse diğer katılımcılara verilir (Çetin, 2021, s. 378). Başka bir kaynağa göre yine Kazakistan’da imam/molla, kız ve damada evlenmek isteyip istemedikleri sorduktan ve onların da evet cevabı vermesinden sonra ortaya nikâh suyu anlamına gelen “neke su” getirilir. Kâsedeki suya şeker ve tuz koyulur. Suya nikâh duası okunduktan sonra suyu önce damat sonra da gelin içer (Mukhtarkhanova, 2019, s. 57). Benzer şekilde Kırgızlarda da nikâh duasının ardından hoca tarafından gelin ve damada su içirilir (Polat, 2005, s. 169). Nikâh suyu, Lebap (Çarçov) Türkmenlerinde de vardır. Şöyle ki; bir tabağa su ve ak şeker konulur, sonra bir eşarbin ucuna para bağlayıp tabağın üstü örtülür, nikâhtan sonra damat ve gelin suyu içerler, ardından nikâh suyundan yanlarında oturanlara da verirler (Penciyeve ve Sultanova, 2002, s. 271). Uygur Türklerinde nikâh esnasında gelin ve damada tuzlu suda ıslatılmış ekmeği yedirilir (Öger, 2013, s. 75). Burada gelin ve damattan hangisi ekmeği önce bitirirse onun ailede sözü geçerli olur şeklinde bir inanç da vardır (Wufuer, 2019, s. 17) Azerbaycan’da nikâh kıyılırken aynı anda kadınlar kız ve oğlanın başının üstünde beyaz bir sofraya tutarlar. Dürüst ve bahtlı bir kadın, sofranın üzerine iki tane kelle küpe şekerini “yaşamları tatlı olsun” diye birbirine sürtüp ovar. Şeker kırıkları sofranın üzerine dökülür Bunlar söz kesme esnasında kullanılan şekerlerdir. Şekerleri birbirine çarpmanın iyi olmadığına, kavga çıkacağına inanılır. Sonrasında bu kadının yerine birkaç kadın veya kız gelip aynı işlemi yapar. Bu esnada başka bir kadın sofrayı yedi boyadan iplenmiş bir iğne ile sembolik olarak diker. Kız ve oğlanı birbirine bağlamak ve aralarında muhabbet yaratmak niyetiyle bu işlem yapılır. Bu şekerlerden yapılan şerbet gelin ve damada içirilir. Bazı akrabalar şeker kırıklarını, sorunlarının çözülmesi için alıp sonra kullanırlar (Sardarinia, 2016, s. 102-103. Benzer olarak Niğde’de vekâletle kıyılan nikâhtan sonra oğlan vekilinin getirmiş olduğu şeker ortaya konur, herkes birer ikişer alır, yer. Güveyin adamlarından biri bir avuç alarak güveye götürür. Bu şekerden kısmeti kapalı kızlara da yedirme âdeti vardır (Koşay, 1944, s. 90, 97). Yozgat Akdağmadeni köyünde ise nikâhtan sonra kızın başına pullu tülbent örtülür. Bir kadın tarafından kız ve oğlan bir odaya götürülür. Onları odaya götüren kadın, bir lokumu önce kıza sonra da kalan kısmı oğlana yedirir (Sevinç, 2008, s. 171). Menemen’de nikâhtan sonra hem kahve hem de şerbet içilir (Koşay, 1944, s. 90). Aynı işlevi Anadolu’nun bazı yerlerinde dolu olarak adlandırmak suretiyle kutsallık atfedilmek istenen içecekler yerine getirir. Örneğin Muğla Alevi Türkmenlerinde tarikat nikâhından sonra mürebbi geline dolu verir. Gelin doluyu önce eşine verir. Eşi sağdıca verir. Sağdıç da diğerlerine verir (Büyükokutan, 2007, s. 68).

Tunceli Alevilerinde nikâh esnasında yenen yemeğe "hak lokması" adı verilir. Özel pişirilmiş yağlı ekmeğe, şerbet, birkaç bardak bazen on iki imam adına on iki bardak, kullanılmamış bıçak, üç adet mum, kurban kesilen hayvanın etli but kemiği ve butu kırmak için satır bir sofrayla ortaya konur. Dede, butu bir vuruşta kırar ve lokmalardan bir parça geline bir parça da damada yedirir, sonra nikâh duası okur, ardından on iki imamların adını söyleyerek bir bardağa doldurduğu şerbetin yarısını geline, yarısını da damada içirir. Şerbet sonradan orada olanlara da dağıtılır (Yıldırım, 2016, s. 192).

Bazı yerlerde nikâhtan önce veya sonra yemek yenilmektedir. Türk dünyasının diğer yerlerinde gördüğümüz söz kesme ritüellerinde icra edilen yemek yeme ritinin buralarda nikâhta yapıldığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki; Kayseri'de yaşayan Uygurlarda kız evinde, kızın yakınlarından biri damada bir fincan içinde bulunan kaymağı, sapma beyaz pamuk sarılmış bir kaşıkla sunar. Damat ve sağdıçların önüne önce kız tarafının yemeği getirilir. Bu yemekte damada, anne ve babasına birer koyun kuyruğu getirilir. Bu olaya "kuyruk tartma" denir. Daha sonra damat tarafının yemeği sunulur. Yemekten sonra nikâh kıyılır. Nikâhtan sonra ise bir fincan içinde tuzlu suya batırılmış iki parça ekmeğe gelin ve damada yedirilir (Güngör, 1992, s. 8-9). İstanköy Türklerinde de nikâhtan sonra yemek ikram edilmektedir. Erkek tarafı kız tarafına kuzu yollar ve yemekte de bu kuzunun eti kullanılır (Emeç, 2018, s. 178). Lebak (Çarçov) Türkmenlerinde nikâh yapıldıktan sonra, gelin ve damadın önüne kızın evinden gelen "rızık sofrası" (rızık sofrası) konulur. Gelin ve damat o sofradan yemek yedikten sonra yanında oturanlara verirler (Penciyev ve Sultanova 2002, s. 271).

Gelin ve damadı birleştiren ritüel yiyecek-içecek paylaşımının görüldüğü bir diğer ritüel bağlam gelin indirme safhasıdır. Örnekler şöyledir: Osmaniye de gelin getirildikten sonra damat ve gelin bir odaya girerler. İçerdeki masanın ya da sehpanın üzerinde suyla şekerin karıştırılarak yapıldığı şerbet vardır, o içilir. Şerbetin olduğu tabağın üzerine damat, şerbeti yapan kişi için para bırakır (Doğaner, 2006, s. 195). Karakeçili aşiretinde gelin yeni evine adım atar atmaz aralarındaki yaklaşmanın ilk adımı olarak okunmuş bir bardak şerbetin yarısı damada, diğer yarısı da geline içirilir (Eker, 1998b, s. 290). İzmir'de gelin oğlan evine getirildikten sonra damat ve gelin odalarına girerler. Damat hediyesini verdikten sonra gelinin yüzünü açar. Bu sırada oğlan yengesi elinde tepsi ile içeri girer; iki fincan kahveyi damat ve geline sunar; onlara mutluluklar diler dışarı çıkar. Damat da kahvesini içtikten sonra dışarı fırlar (Balaban, 1982, s.146).

Gelin ve damat arasında söz konusu işlevi yerine getiren ritüel yemek paylaşımının görüldüğü son ritüel bağlam gerdektir. Türk dünyasının hemen hemen her yerinde var olduğunu söyleyecek kadar yaygın olan ve etrafında pek çok inanç, âdet, gelenek ve ritüel gösterimlerin oluştuğu bu yemeği Hamid Zübeyr Koşay (1944, s. 84) şöyle açıklar: "Yekdiğeriyle tanışmış ve anlaşmış olmak için zıfaf yemeği hazırlanır ve bu yemeği de oğlanla eşi beraber yerler". İşlev ve anlamca aynı olmakla birlikte gerdek yemeğine Anadolu'da çeşitli isimler verilmiştir. En çok bilinenleri şunlardır: "Güveyönü", "güveyardı", "güveğiönlüğü", "gelinönü", "gelinardı", "zerde", "baklava", "honça", "yastık çerezi", "geze", "Yastıkaltı", "çerez yeme"

Gerdek yemeği, kız evinden gönderilmekte ya da getirilmektedir. Bazı yerlerde bu yemeğin iki aile tarafından ortak temin edildiği de görülür. Örneğin Kastamonu'da gerdek yemeği iki ailenin ortak ürünüdür. Kız evinin gönderdiği baklava ile oğlan evinin yaptığı börek ve tavuktan oluşur (Koşay, 1944, s. 296). Yemek bazı yerlerde oğlan evine gelinle birlikte getirilir. Örneğin Muş'ta gerdek yemeği gelinin sandığı ile gelir. Büyük bir bohça içinde hindi kızartması, börek, saç gözlemesi, çörek ve helva olur (Özcan, 1993, s. 51; akt. Eroğlu, 2008, s. 217). Türkmenistan'da geline, evinden çıkarken içinde şeker, börek ve katlamaların olduğu bir sofraya verirler (Yılmaz ve Halylova, 2021, s. 192). Gelibolu

Yarımadası'nda yenge kız evinde hazırlanmış olan baklava, kızarmış tavuk ve ekmeği de yanında oğlan evine götürür (Ercan, 2002, s. 155). Bolu'da gelinle birlikte baklava, börek ve tavuktan oluşan yemeği kız yengesi tepsiyle oğlan evine taşır (Eker, 1998a, s. 26). Yemeğin taşınması, kız evinden oğlan evine sonradan getirilmesi durumunda küçük bir ritüel gösteri niteliği taşır. Örneğin Kütahya'da öğleden sonra "baklava gelme" adı verilen merasim şöyle yapılır: Öğleden sonra kız tarafından başları elmas süslü çarşaf içinde iki yenge beş on kadın ile birlikte önlerinde bir tepsi baklava olduğu hâlde oğlan evine gelirler. Baklavanın üstü atlastan sim işlemeli bir bohça ile örtülmüştür, aynı zamanda bir çörek üstüne kızartılmış hindi götürmek de gelenektir (Koşay, 1944, s. 251).

Yemeğin menüsü yöreden yöreye hatta aynı yörenin içinde dâhi köyden köye farklılaşır. Ancak gerdek yemeğinin içeriğini oluşturan yiyecekleri kategorik olarak et, hamur işi ve bir tatlı türü şeklinde tasnif etmek mümkündür. Bütün olarak pişirilmiş tavuk eti yaygın olmakla birlikte hindinin ve kuzu etinin de var olduğu yöreler bulunmaktadır. Samsun'da gerdek yemeğinde bulunan yumurta da (Şişman, 2017, s. 172) bu kategoride değerlendirilebilecek bir örnektir. Ortak olan diğer yiyecek unsuru hamur işidir. Hamur işi türündeki yemekler; çörek, kömbe, ekme ve börek şeklinde çeşitlenir. Son olarak gerdek yemeğinde bulunması gereken yiyecek türünden biri olan tatlının da; helva, bal, şerbet, baklava ve sütlü tatlı gibi çeşitleri vardır.

Gerdek yemeğine kutsallık atfedilmektedir ve olağandışı etkilere sahip olduğuna inanılmaktadır. Ayaş'ta tespit edilen, bu yemeğin öldükten sonra midede cennete gideceği inancı (Tunakan, 2007, s. 69-70); Amasya yöresinde güveyönü yemeği ile ilgili söylenen: "Öldüğünde kursağında o gidermiş". "Yemesi sevapmış". "O helva sırat köprüsünde bacağına kuvvet verir". "Güyaönü yemeği cöherdir" (Deveci, 2021, s. 856), ifadeleri; Hamid Zübeyr Koşay'ın naklettiği şu cümleler: "Eskişehir'de kız evinden gelen kızartılmış tavuktan üç lokma güveyi gelinin ağzına verir. Her ne kadar gelin bu sırada yutamazsa da ruz-i mahşerde sevap terazisine konulacağı için hiç olmazsa bir lokmasını yutar" (Koşay, 1944, s. 289). Ayrıca güveyönü yemeği yenilen tabakların bir ömür boyu saklanması (Deveci, 2021, s. 856), yemeğe olağandışı bir anlam yüklediğini ortaya koymaktadır. Dahası İstanköy Türklerinde de gerdek yemeği olan tavuklu pilavdaki tavuğun kemiklerinin gömüldüğü kaydedilmiştir. "Tavuğun bir kemiği gömülüydüğü toprağa o gönderdikleri tavuğun kemiği gömülüydüğü" (Emeç, 2018, s. 201). Benzer bir geleneğin Avrupa'da düğün pastasından bir parçanın çeyiz sandığında saklanıp öldükten sonra bunun mezara konulması şeklinde yaygın olduğunu aktaran Eliade (2014, s. 340) bu durumu; ölünün tam bir üreme gücü ve mümkün olan en hayat dolu durumunu elde etmesini arzulamayı ifade eden eylemler olarak açıklar. İlaveten gerdek yemeğinin kutsal ve tılsımlı bir etkiye sahip olduğunu gösteren bir diğer durum, yemeğin bekârların kısmetini açacağına inanılması ve bu inanıştan temellenen bekârlara gerdek yemeği verilmesi uygulamasında görülür. Hamid Zübeyr Koşay (1944, s. 296)'ın belirttiği gibi Bu yemek kutsal kabul edilir. Tanıdık genç kızlara yedirilir. Çünkü içine uğur ve talih sinmiştir.

Gerdek ya da zihaf adı verilen ve evlenen bireylerin gerçek anlamda karı-koca olmalarını sağlama gibi bir amacı olan uygulama kendi içinde belirli bir bütünlüğü olan ritüel bir örgüye sahiptir. Damadın yatsı namazından erkek topluluğu tarafından getirilmesiyle başlayan bu örgü ana hatlarıyla şöyledir: Namazdan getirilen damat, sırtına vurulan yumruklar eşliğinde eve ya da gerdek odasına sokulur. Burada önce yengenin gelinle damadı birleştirme anlamına gelen ellerin birleştirilmesi, gelinin duvağını açma, sonrasında namaz kılma, dua etme ve yemek yeme, birleşmenin gerçekleşmesi, bunun çeşitli şekillerde duyurulması bu örgünün temel bileşenlerini oluşturur. Görüldüğü üzere

gerdek yemeği birleşmeden hemen önce gerçekleştirilmekte bu bağlamda gelin ve damadın birbirilerine ısınmalarını sağlayan bir araç görevi yerine getirmektedir.

Gerdek yemeğinin sempati yasaının temas ilkesine göre işlerlik gösteren belirli usuller çerçevesinde yenildiği görülmektedir. Örneğin Amasya'da damat ve gelini gerdeğe sokan yenge, bütün işlemleri tamamlayıp odadan ayrılmadan önce güveyönü baklavasından bir lokma damada, bir lokma geline verdikten sonra bir lokma da kendisi yer (Deveci, 2021, s. 472-473). Bartın'da kız evinden gönderilen baklavanın bir dilimini önce damat ısıtır, sonra gelin ısıtır. Sonra da tepsi diğer odada bekleyen akrabalara verilir (Şahin, 2000, s. 78). Konya ve Kastamonu'da da benzer şekilde gelin ve damat aynı baklava dilimi ısıtırlar ve geri kalan baklavalar akrabalara verilir (Koşay, 1944, s. 233, 298). Şebinkarahisar'da gelin ve damat aynı tabaktan yemek yer, aynı bardaktan şerbet içer (Bayar, 2020, s. 103). Ayaş 'ta gelin ve damat kız evinden gönderilen yağsız tuzsuz sadece suyla haşlanmış tavuğu ve baklavayı birbirlerine yedirirler. Elazığ ve İzmir Karaburun'da kız evinden şerbet getirilir. Gelin, damada göstermeden şerbete üç kez tükürür gibi yapar, güvey bu şerbete içer (Kalafat, 2005, s. 181). İzmir Karaburun'da güveyi gece gerdeğe geldiği zaman tavuk, çörek bir kupa içinde şerbet getirilir. Kupadaki şerbete gelin tükürür gibi yapar, güveyi onu içer (Koşay, 1944, s. 233). Kıbrıs'ta, bu yemekten oğlan eliyle önce gelini yedirir, sonra da gelin oğlanın yemesine yardım eder (Aksoy vd., 2022, s. 24). Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Sonuç

Ritüeller, doğal durumları istenilen amaçlar doğrultusunda değiştirmek üzere icra edilen sembolik eylemlerdir. Evlenme ritüelleri de birçok amacı olan ve bunları dramatik eylemlerle gerçekleştiren kalıplaşmış sembolik eylem örüntüleridir. Evlilik kurumunun gereklerini sahnelemek yöntemiyle gerçekleştiren evlenme ritüellerinin; oğlan ve kız, onların aileleri, yakınları hatta iki köy, iki mahalle arasında yakınlık, akrabalık bağı tesis etmek, yabancılığı gidermek ve çatışmaları önlemek önemli amaçlarından biridir. Çalışmada Türk Dünyası evlenme ritüellerinde, söz konusu amacı gerçekleştirmek için icra edilen yeme-içme ve/veya yiyecek-içecek hediye etme ritleri incelenmiştir. Ritler, hedef noktasını oluşturmuş kişiler bağlamında değerlendirmeye tabi tutularak oğlan ve kız aileleri, gelin ve damat, gelin-alan ve gelin veren gruplar şeklinde tasnif edilerek incelenmiştir.

İki taraf arasında yiyecek- içecek üzerinden akrabalık bağı tesis etme büyük oranda kız isteme ve söz kesme ritüellerinde gerçekleştirilmektedir. Kız isteme ritüellerinde karşı tarafın getirmiş olduğu yiyecek veya içecek türünde hediyelerin kabulü ya da reddi akrabalık ilişkisinin de kabulü ya da reddi anlamı içeren bir gösterge işlevi yerine getirmektedir. Yine kız isteme ritüellerinde, kız tarafının olumlu yanıt vermesinin ardından iki tarafın genel olarak oğlan tarafının getirdiği bir yiyeceği birlikte yemeleri ve/veya içmelerinin seromonik bir kalıpta icra edildiği ve bu durumun Türk Dünyası evlenme ritüellerinde yaygın olduğu görülmüştür. Söz kesme ritüelinde yeme-içme ritleri üzerinden akrabalık/yakınlık oluşturma amacı daha belirgindir ve mezkûr amaca yönelik ritlerin daha fazla törensel nitelikte olduğu, sempati büyü türünün teması ya da bulaşma ilkesiyle işlerlik gösteren yeme-içme ritlerinin icra edildiği ve bu yolla taraflar arasında akrabalık tesis edildiği tespit edilmiştir. Bu işlevi yerine getiren yiyecek-içecek türleri Türk Dünyası coğrafyasında farklılık arz etmekle birlikte ekme, tuz, et ve şekerli yiyecek ve içeceklerin ortak olduğu, Anadolu'da özel olarak hazırlanan şerbetin daha yaygın kullanıldığı görülmüştür. Kız isteme ve söz kesme ritüellerinde dünürlük bağı kuran iki ailenin düğüne kadarki süreçte de yiyecek-içecek hediye etme ve/veya ortak sofralarda buluşmak suretiyle bu bağı pekiştirdikleri, düğünden sonraki karşılıklı ziyafet verme uygulamalarının da benzer amaca hizmet ettiği anlaşılmıştır.

Düğün gibi kamuya açık ritüellerde yakınlık oluşturmak ve çatışmaları önlemek amacıyla yiyecek ve içecek paylaşımı ritlerinin oğlan ve kız aileleri arasında değil, iki tarafı temsil eden ve törensel olarak gelin-alan ve gelin-veren şeklinde karşıt gruplar oluşturan katılımcılara yönelik olduğu görülmektedir. Düğünün kına gecesi ve gelin alma aşamalarının çatışmaya konu olan ritüel sahnelerinde yiyecek-içecek paylaşımı yoluyla taraflar arasında seromonik kavgaların önlenerek yakınlık oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bunların bir kısmının başlı başına bir törene konu olduğu, büyük bir kısmının ise ritüelin bir parçası olarak özel bir törensel oluşum içinde olmadığı görülmektedir.

Yeme-içme ritlerinin; gelini yeni ailesi ve çevresine, onları geline, damadı da gelinin aile ve çevresine bağlayan ve yabancıliğin giderilmesi için kullanılan yöntemlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Düğünün son bölümlerinde ve sonrasında yer alan ritlerin büyük bölümünün amacı da sözü edilen hedefe yöneliktir. Gelin eşikten geçtikten sonra görülen bir grup rit gelini aileye yakınlığa yöneliktir. Burada yaygın olarak görülen hep birlikte şerbet içme ritleri bu duruma en iyi örnektir. Kız tarafından gönderilen yiyeceklerin damat ve gelin tarafından yendikten sonra arta kalanlar şeklinde vurgulanarak bu yiyeceklerden yakın çevreye de verilmesi dikkat çekicidir. Burada gelin, kendi ailesinin yemeği vasıtasıyla yeni çevreye bağlanmaktadır. Ayrıca gelinin, damadın yakın akrabalarını ziyaret etmesi ve akrabaların kendisine yiyecek-içecek vermesinin de yabancılik giderme ritüeli olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Damat da gelinin aile ve yakın çevresiyle yeme-içme ritleriyle bağlanır. Düğünden sonra kız tarafını ilk ziyaret ritüellerinde bu amacı gerçekleştiren ritler icra edildiği görülmüştür.

Türk Dünyası evlenme ritüelleri ve gelenekleri içinde gelin ve damadı birbirine yakınlığa taşıyan, aralarında bağ kurmayı amaçlayan ritlerin bir bölümünün yiyecek-içecek paylaşımı üzerine kurulu olduğu anlaşılmaktadır. Nikâh ve gerdek gecesi ritüel sahneleri gelin ve damadı birbirine bağlayan bir dizi ritlerin icra edildiği evre olarak dikkat çekmekte, söz konusu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen çeşitli ritlerden bir bölümünü de yiyecek içecek paylaşımı oluşturmaktadır.

İncelenen ritüelistik yeme-içme eylemlerinin nesnesi olan yiyecek ve içeceklerin ve yeme-içme ritlerinin sıradan olandan ayıran temel özelliklerin ritüelin nesnesi olan yiyecek-içeceklerin hazırlanması, takdimi, taşınması ve tüketilmesinin geleneğin belirlediği belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmesi olduğu tespit edilmiştir. Bir diğer özellik ise yiyecek-içeceklere kutsallık ve olağanüstü güç atfetmedir. Bunun en tipik örneği gerdek yemeğidir. Ayrıca bunların hazırlanmasında bazı kurallara uyulduğu, söz kesme ritüelinde olduğu gibi dualamak gibi yollarla kutsallık kazandırıldığı görülmektedir. Ritüel yiyeceklerin tüketilmesinde, taşınmasında hediyelerin verilmesi de onu sıradanlıktan çıkaran bir özellik olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bağ kurulması amaçlanan kişiler arasında icra edilen yeme-içme ritlerinde yiyecek-içeceğin aynı kaptan yenilip-içilmesi, bazı örneklerde bu kaba tükürülmesi daha çok da birlikte yemek içmenin, bir sofrayı paylaşmanın, bir yöntem olarak Türk Dünyası evlenme ritüellerinde yaygın olduğu görülmüştür. Bu yöntem sempati büyülerinin temas ilkesine göre işlerlik göstermektedir. Bir diğer özellik söz konusu ritlerde tüketilen yiyecek-içeceklerin kime ait olduğuna ilişkindir. Hangi ritte kimin temin ettiği yiyecek-içeceğin tüketileceği geleneklerce kurala bağlı olduğu görülmekte; bu da durumun hediyeinin mistik anlamı çerçevesinde işlerlik gösterdiği yorumunu yapmayı olanaklı kılmaktadır.

Birlikte yemek yemenin birleştirici, yakınlığa taşıyıcı, çatışma önleyici ve akrabalık oluşturma işlevinin evlenme ritüellerinde oldukça yoğun olduğu görülmüştür. Bu durumu, evlenme ritüellerinin pek çok düzeyde karşılıklı iyi ilişkiler kurmanın temel amaç olmasıyla ilişkilendirmek olanaklıdır. Buradan da Türk toplumunun aile kurumuna

oldukça önem verdiği, iyi ilişkiler kurmak yoluyla temeli sağlam atılan güçlü aile ve toplum meydana getirmek istendiği sonucuna varmak mümkündür.

Kaynakça

- Akyürek, R. (2020). Aydın Yöresi Tahtacılarında Düğün Gelenekleri: Bayrak Dikme-Tapı/Sahabı-Baş Kurbanı-Barışma Yemeği-Ocak Kazma Ritüelleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 93, 193-205.
- Altun, I. (2004). *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*. İzmit: Yayıncı Yayınları.
- Altuncuoğlu, N. (2022). Geleneksel Kayseri Düğünlerine Dair. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 1, 76-95.
- Artun, E. (1998). Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9, 85-107.
- Ayaz, B. (2013). *Balıkesir Yöresinde Kan Bağı ve Evlilik Dışı Akrabalık İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme*. Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Aydın, S. (2003). Evlilik, *Antropoloji Sözlüğü*, (ed. Kudret Emiroğlu, Aydın Süavi s. 293-296).
- Aydın, S. (2003). Yol Kardeşliği, *Antropoloji Sözlüğü*, (ed. Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın s. 917). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Aynur, B. (2023). Türkiye ve Özbekistan'da Yaşayan Kazak Türklerinin Düğün Geleneklerindeki Bazı Unsurlar. *Milli Folklor Dergisi*, 18 (137), 159-171.
- Azatkhani, M. (2019). *Duha Türklerinde Geçiş Dönemleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A.H.B.V.Ü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı.
- Balaman, A. R. (1982). *Gelenekler Töre ve Törenler*. İzmir: Betim Yayınları.
- Bayar, M. (2020). Şebinkarahisar'da Evlilikle İlgili İnançlar ve Âdetler. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 8 (20), 83-109.
- Bayram, P. (2013). Nevşehir'in Avanos İlçesi, Üçhisar ve Göreme Beldelerinde Evlilik Merasimleri. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (2), 17-37.
- Beiseğulova, A. vd. (2023). Türkiye ve Özbekistan'da Yaşayan Kazak Türklerinin Düğün Geleneklerindeki Bazı Unsurlar. *Millî Folklor Dergisi*, 18 (137), 159-173.
- Berber, Ş. (2021). Türkmenistan Halaç Şehri Geçiş Dönemi Ritüelleri. *Türklük Bilimine Genç Bakışlar* (ed. Peler Yükselen Gökçe, Bozak, Emrah). İstanbul: Hiperyayın.
- Boratav, P. N. (1999). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boz, İ. (2020). *Değişim ve Değişim Sürecinde Kavak İlçesi Halk Kültürü Aktarımı*. Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Büyükokutan, A. (2012). *Muğla Yöresi Kadın Merkezli Geleneksel Uygulamalar ve İşlevleri*. Konya: Kömen Yayınları.
- Büyükokutan, A. (2007). Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerde Evlilikle ilgili İnanç ve Pratikler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 44, 55-80.
- Çelepi, M. S. (2017). *Türk Kültür Ekseninde Toy Denizli Örneği*. Ankara: Kömen Yayınları.
- Çelik, A. (2005). *Trabzon Çaykara Halk Kültürü*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.

- Çelik, A. Ç. (1987). Uşak Sivaslı Tatar Kasabasında Düğün Âdetleri. *Türk Folkloru Derlemeleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Derneği Yayınları, 31-46.
- Çetin, C. (2008). Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 48, (2), 111-126.
- Çetin, Ç. Z. (2005). Tatar Türklerinin Düğün Geleneği. *Modern Türklük Araştırmaları*, 2(3), 92-119.
- Çetin, H. (2021). *Türkiye ve Kazakistan'da Geçiş Dönemlerinin (Doğum- Evlenme- Ölüm) Karşılaştırmalı İncelemesi*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Deveci, R. (2021). *Amasya Yöresi Geçiş Dönemi, Takvim ve Bereket Ritüelleri*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Doğaner, A. (2006). *Osmaniye'de Yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin Geçiş Törenleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Durkheim, E. (2011). *Dinî Hayatın İlk Biçimleri* (çev. Fuat Aydın). Ankara: Eskiyeini Yayınları.
- Durmuş, İ. (2011). Türklerde Kan Kardeşliği ve Antla İlgili Unsurlar. *Milli Folklor*, 23(89), 100-108.
- Dursun, E. (2019). Ahıska Türklerinin Düğün Terminolojisi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 27-40.
- Eker, G. Ö. (1998a). Türk Kültürü İçinde Bolu Evlenme Âdetlerinin Yeri. *Milli Folklor*, 29, 15-28.
- Eker, G. Ö. (1998b). *Karakeçili Türk Düğünü*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Eker, G. Ö. (2000). Türk Kültürü İçinde Kıbrıs Düğün Geleneğinin Değerlendirilmesi. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 1, (I), 35-46.
- Elçin, Ş. (1966). Tuz-Ekmek Deyimi Üzerine. *Reşit Rahmeti Arat İçin*, (Seri: 1, Sayı: A 2, s. 165). Ankara: TKAE Yayınları.
- Eliade, M. (2014). *Dinler Tarihine Giriş* (çev. Lale Arslan Özcan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Er, T. (1996). Dörtdivan Kasabasında Evlenme Âdetleri. I. *Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu (22-23 Aralık 1994, Ankara, 169-175) Bildirileri II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ercan, A. M. (2002). *Gelibolu Yarımadası'nın Geçiş Dönemi Âdetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm)*. Doktora Tezi. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Erdentuğ, N. (1968) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri II, *Antropoloji*, (05), 0-0.
- Erdentuğ, N. (1971). Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri III. *Antropoloji Dergisi*, 06 , 0-0.
- Erkul, A. (2002). Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri. *Türkler Ansiklopedisi C. III*. (ed.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 58-66.
- Emeç, G. (2018). *İstanköy-Yunanistan Türklerinin Geçiş Ritüelleri*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.

- Erol Ç, Ş. S. (2019). Bartın'da Düğün Geleneğinin Dünü Bugünü, *TEKE Dergisi*, 8 (1), 413-445).
- Eroğlu, E. (2006). *Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)*. Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ersal, M. (2011). Alevi İnanç Sistemindeki Ritüelik Özel Terimler: Musahiplik. *Turkish Studies* 6 (1), 1087-1110.
- Freud, S. (2016). *Totem ve Tabu* (çev. Turan Erdem). İstanbul: Arya Yayıncılık.
- Gennep, Arnold Van (1960). *The Rites of Passage*. Psychology Chicago: The University of Chicago Press.
- Goode, J. (2015). Yemek (çev. Fatih Mormenekşe). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* 3. (haz. M. Ocal Oğuz, vd.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Goody, J. (2013). *Yemek, Mutfak, Sınıf* (çev. Müge Günay Güran). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Gökdağ, A. B. (2012). Bir Yemin Olarak Evlilik Törenleri ve Evlenmeyle İlgili Pratikleri İfade Ederken Kullanılan Kelimelere Dair: Beşik Kertmek, Söz Kesmek, Nikâh Kıymak. *Karadeniz Araştırmaları*, 33, 109-116.
- Grimes, R. L. (2000). *Deeply into the Bone: Re-Inventing Rites of Passage*. California: University of California Press.
- Gülbaş, Ç. (2021). *Günümüzde Tokat İlinde Yaşayan Oğuz Boylarının Kültürel Hayatları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Güngör, H. (1992). Kayseri'de Yaşayan Uygur ve Kazak Türklerinin Bazı Âdet ve İnanışları. *Milli Folklor*, 2 (14), 7-11.
- Hassan, Ü. (2000). *Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- İnan, A. (1998). Adaş ve Sağdıç Kelimelerinin En Eski Anlamları. *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 295-304.
- Kahvecioğlu, S. H. (2017). Honaz'da Yaşayan Ahıska Türklerinin Düğün Törenleri Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, (13), 205-215.
- Kalafat, Y (2005). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Karaaslan, M. (2010). *Kaşkay Türklerinde Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm*. Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Kaya, D. (2001). Gagavuz Türklerinde Düğünle İlgili Terimler. *V. Uluslararası Gagavuz Kültürü Sempozyumu*, Saba Yıldızı, 14, 20-24.
- Kayabaşı, O. A. (2013). *Taşeli Yöresi Geçiş Dönemleri*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniv.
- Korkmaz, M. K. (1999). Elli Yıl Önceki Gaziantep'te Gelin ve Damat. *Milli Folklor*, (42), 92-95.
- Koşay, H. Z. (1944). *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Bir Malzeme*. Ankara: Maarif Matbaası.
- Kökten, Y. (2008). *Gilan Türk kültüründe Geçiş Dönemleri*. Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniv.

- Lvova, E. L. vd. (2013a). *Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri*, (çev. Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- Lvova, E. L. vd. (2013 b). *Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri* (çev. Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- Lvova, E. L. vd. (2013c). *Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri* (çev. Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- Lévy-Bruhl L. (2016). *İlkel Toplumlarında Mistik Deneyim ve Semboller* (çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğubati Yayınları.
- Lévy-Bruhl L. (2006). *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*. (çev. Oğuz Adanır). Ankara: DoğuBati Yayınları.
- Mammadova, G. (2022). Azerbaycan'daki Düğün Törenlerinin Çeşitliliği Bağlamında Nahcivan Bölgesinin Düğün Gelenekleri. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 10 (3), 329-344.
- Morris, B. (2004). *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*, (çev. Tayfun Atay). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Musahanov, O. O. (2005). Özbek Düğünlerindeki Örf-Adetler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 20, 111-117.
- Omar, S. (2022). *Kerkük'teki Hıristiyan Türkler*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniv.
- Öger, A. (2013). *Uygur Türklerinde Törenler ve Bayramlar*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Önal, M. N. (1998). *Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum Evlenme Ölüm Âdetleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Örnek, S. V. (2016). *Türk HalkBilimi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Penciyev, M. ve Sultanova, A. (2002). Lebap (Çarçov) Türkmenlerinde Düğün Adetleri (akt. Gülsine Uzun). *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 14, 265-272.
- Polat, K. (2005). *Beşikten Mezara Kırgız Türkleri'nde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: TDV Yay.
- Radloff W. (1976). *Sibirya'dan (Seçmeler)* (çev. Ahmet Temir). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Rappaport, Roy A. (2003). Ritüel. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* (çev. Kürşat Korkmaz). Ankara: Milli Folklor Yayınları.
- Rasulova, Z. (2021). Özbeklerde Görücü Usulü Evlenme: Geçmişi ve Bugünü. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3, (6), 409-426.
- Reed, E. (2012). *Kadının Evrimi Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye I* (çev. Şemsa Yeğin). İstanbul: Payel Yayınları.
- Reed, E. (2014). *Kadının Evrimi -Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye II* (çev. Şemsa Yeğin). İstanbul: Payel Yayınları.
- Robertson, Smith W. (1889). *Lectures on the Religion of the Semites*. London: A & C Black.
- Saraç, Ö. (2014). *Halkbilimi Ürünleri Açısından Boyabat'ta Kültürel Değişim*. Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Sardarnia, E. (2016). *Doğu Azerbaycan Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Sevinç, M. (2008). *Akdağmadeni Folkloru*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

- Şahin, Y. (2000). Bartın Merkez’de Evlenme Düğünü Âdetleri. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1998*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları s. 69-78.
- Şişman, B. (2017). *Türk Kültüründe Evlilik*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Şutanrıkulu, G. (2022). Düünden Bugüne Terekeme Düğünlerindeki Değişimler Üzerine Bir Araştırma (Dağıstan-Derbent Örneğı). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 367-385.
- Mauss, M. (2018). *Armağan Üzerine Bir Deneme, Arkaik Topumlarda Değiş Tokuşun Biçimi ve Nedeni* (çev. Nihan Özyıldırım). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Mintz, Sidney W. (1997). *Şeker ve Güç* (çev. Şükrü Alpagut). İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Mukhtarkhanova, R. (2019). *Kazakistan’da Geçiş Dönemleriyle İlgili Yaşayan Adet, İnanış ve Uygulamalar Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi (Zhambyl-Samsun Örneğı)*. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Taş, H. (2008). Bir Alevi Köyü Bursa Şehitler Köyünde Evlenme Törenleri. *Milli Folklor*, 20 (80), 53-63.
- Tezcan, M. (1998). *Çocuk Nişanlılığı (Afyon Çayırbağ Köyü Örneğı)*. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tunakan, B. (2007). *Ayaş İlçesi Oltan Köyü Gelenekleri Kına Âdetleri ve Kına Türküleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Turner, Victor W. (1982). *From Ritual to Theatre*. New York: Paj Publications.
- Turner Victor W. (2018). *Ritüeller Yapı ve Anti-Yapı* (çev. Nur Küçük). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Üstün Aksoy, vd. (2022). Kıbrıs Türk Düğün Kültürü ve Gelin Onarıcılar Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1, (2) s. 19-32.
- Winick, C. (1970). *Dictionary of Anthropology*. New Jersey: Littlefield Adams & Co
- Wufuer, M. (2019). *Diasporada Yaşayan Uygur Türklerinin Düğün Kültürü Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Yalman, A. R. (2000). *Cenupta Türkmen Oymakları I,II*, (haz. Sabahat Emir). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yeşil, Y. (2014). *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri)*. Ankara: Grafiker.
- Yıldırım, H. (2016). *Tunceli’de Doğum, Sünnet, Nikâh ve Cenaze Merasimlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili*. Doktora Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Yılmaz, S., Halyova, A. (2021). Türkmenistan Halaç Şehri Geçiş Dönemi Ritüelleri. *Türklük Bilimine Genç Bakışlar* (ed. Gökçe Yükselen Peler ve Emrah Bozok). İstanbul: Hiperyayın.
- Zafer, Z. (2001). Pomak Türklerinin Nişan ve Düğün Geleneğı, *Erdem Dergisi*, 14 (40), 569-588.